

Miselni svet barona Eduarda pl. Lannoya (1787–1853)

Oskar Habjanič*

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 929Lannoy H.E.J.

Oskar Habjanič: Miselni svet barona Eduarda pl. Lannoya (1787–1853). Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 89=54(2018), 1–2, str. 23–69

Glasbeni kritik, komponist, pesnik in empatični spremljevalec aktualnih političnih razmer baron Eduard Lannoy je živel v času, ko je skrb za umetnost predstavljal duhovni napredek človeštva. Njegovo življenjsko vodilo in prelom s sistemom fevdalno-plemiške ureditve sta se razkrila v tenkočutni pesnitvi *Geistesblüthen*, kjer izpostavlja, da je mladina morala nekoč težiti k vljudnosti, skrbnosti in ozaveščenosti, medtem ko danes šteje samo talent, njegovi sestri pa sta ljubezen in umetnost.

Ključne besede: Eduard Lannoy, Franz Liszt, Karoline Ungher, 1848, Viltuš, meščanstvo

1.01 Original Scientific Article
UDC 929Lannoy H.E.J.

Oskar Habjanič: Baron Eduard de Lannoy's (1787–1853) World of Thought. Review for History and Ethnography, Maribor 89=54(2018), 1–2, pp. 23–69

The music critic, composer, poet, and the emphatic observer of the then political situation, Baron Eduard de Lannoy, lived in times when appreciating and supporting art stood for the spiritual development of mankind. He expressed his life motto and breaking free from the system of feudal-aristocratic order in the sensitive poem "*Geistesblüthen*". In this poem, he stresses how the youth in the past had to strive for courtesy, carefulness and awareness, whereas nowadays all that matters is talent, his sisters being love and art.

Keywords: Eduard Lannoy, Franz Liszt, Karoline Ungher, 1848, Viltuš, bourgeoisie

* mag. Oskar Habjanič, zgodovinar in filozof, višji kustos, Pokrajinski muzej Maribor, Grajska ulica 2, 2000 Maribor, Slovenija, oskar.habjanic@museum-mb.si

DRUŽINSKO ZALEDJJE

Eduard Lannoy se je rodil 3. decembra 1787 v Bruslju, ki je spadal k Avstrijski Nizozemski, slednja pa je bila takrat še del Svetega rimskega cesarstva. Njegov oče Peter Josef Albert je služil dvoglavemu orlu v Belgiji od leta 1756. Po ukinutvi jezuitskega reda leta 1773 je prevzel upravljanje nad njihovim premoženjem.¹ V času belgijskega upora in francoske revolucije 1789 se je postavil na stran Avstrijske monarhije. Posledično je hitro napredoval in prevzel funkcijo generalnega civilnega komisarja. Med spopadi s Francozi v 90. letih 18. st. si je za svoje delovanje prislužil odlikovanje sv. Štefana, ki so mu ga podelili 7. maja 1794.² Istega leta je bil imenovan tudi za državnega svetnika.³ Naslednje leto se je upokojil oziroma bil odstavljen, saj so Belgijo zavzele francoske čete pod vodstvom Napoleona. Takratna Avstrijska Nizozemska je postala del Francije z mirom v Campoformiu. Leta 1797 se je Avstrija temu delu tudi formalno odpovedala. Številno uradništvo dvoglavega orla je posledično zapustilo novonastalo državno tvorbo.

V izobraževalni proces je mladi Eduard vstopil v Gradcu, kjer je med leti 1796 in 1801 obiskoval normalko in gimnazijo. Leta 1801 se je vrnil v rodni Bruselj, kjer se je vpisal na *École centrale* in na tamkajšnji licej. S študijem je nadaljeval v Parizu, kjer je vpisal filozofijo, tuje jezike, poezijo, pravo ter s posebno ljubeznijo še matematiko in glasbo.⁴ Leta 1806 se je po vsej verjetnosti vrnil v Gradec, kjer je nadaljeval s študijem do maja 1809.⁵ Njegovi starši se odločijo za ustalitev na Štajerskem. Z zaslužnim delom si je družina pridobila plemiški naslov barona ter se z nakupom dvorca v Viltušu 17. 8. 1808⁶ ustalila v neposredni bližini Maribora in Gradca.⁷

¹ WURZBACH, C. 1865, str. 142.

² SUPPAN, W. 1960, str. 9.

³ *Wiener Zeitung*, 8. avgust 1825, št. 179.

⁴ WURZBACH, C. 1865, str. 142–245.

⁵ Lannoyev študij v Gradcu navaja Wurzbach, medtem ko Wolfgang Suppan navaja, da Lannoya ni moč najti med študenti graške univerze. Glej: WURZBACH, C. 1865, str. 143, ter SUPPAN, W. 1960, str. 11.

⁶ Peter Josef Lannoy je Viltuško gosposčino kupil od Sebastjana Weningerja, dne 17. 8. 1808 oz. 19. septembra 1808. Na slednji pogodbi je tudi viden podpis Petrove soproge Elisabeth. Glej: PAM, Fond Gosposčina Viltuš, sign. 1859, Fascikel 1: Kupna pogodba.

⁷ Podrobneje o življenjski poti Eduarda Lannoya glej: Wolfgang Suppan, *Heinrich Eduard Josef von Lannoy (1787–2853): Leben und Werke*, Akademische Druck und Verlagsanstalt, 1960.

Slika 1: Josef Kriehuber, poprsje barona Heinricha Eduarda Josefa pl. Lannoyja, litografija, 1. polovica 19. stoletja, Univerzitetna knjižnica J. C. Senckenberga, Frankfurt ob Maini, inv. št. S36/G03272.

VPLIVI NA USTVARJALNE ZAČETKE EDUARDA LANNOYA

V meščansko-uradniški družini vzgojeni Lannoy se je v svoji rani mladosti zgledoval po razsvetljenem miselnem krogu Jean Jacquesa Rousseauja, Voltaira in Diderota.

Nagle politične spremembe in številne reforme so omogočile izobraženim meščanskim posameznikom zadnje tretjine 18. stoletja preboj med uradniško elito, ki si je z marljivim delom mnogokrat pridobila tudi plemiške naslove. Gre za čas postopne predaje moči in vpliva, ki je prehajal iz rok plemstva v meščanske roke. Vzgojni ideali Lannoyevih staršev so prav gotovo tudi v Bruslju slišali odmeve Rousseaujevega dela *Emil*, ki je v Parizu izšel leta 1762 in hitro postal najbolj brano delo. Rousseau izpostavlja vzgojo, okolje in dednost kot ključne elemente pri razvoju vsakega posameznika. Razvojna pot mladega Eduarda kaže, da so se njegovi starši tega dobro zavedali ter ga pošiljali v varna intelektualna središča, kjer se je kalil v znanjih, ki bi mlademu baronu omogočila preživetje. Otrok je predvsem razvijajoče se bitje in ne a priori pripadnik stanu. Vsak posameznik naj se uči z lastno izkušnjo. »Vzgojite ga tako, da se ne bo imel za člana posebnega razreda, temveč se bo znašel v vseh razredih.«⁸ Eduard se je najbolje znašel prav v razredu, kjer je prevzel pobudo, ki je pomenila napredek, pri tem pa se je na svoji ustvarjalni poti oprl na dva najpomembnejša simbola meščanske dobe: gledališče in tisk. Prvi je simboliziral svet dobrega in lepega, drugi pa izpostavlja željo po svobodi in resnici. Tako eden kot drugi sta delovala v koheziji. Gledališče s svojim vzponom že v 18. stoletju je v 19. stoletju z dokončnim vzponom meščanstva dobilo svojo reprezentativno vlogo v mestu, ki postane prepoznavni znak mestne vedute in identitete meščanstva.⁹ Vzporedno so časopisi dobili številne kulturne priloge, v ospredje je stopila nova rubrika, ki je opisovala družabno in kulturno kroniko – feljton.¹⁰ Z vzponom tiska je opera ozirna gledališče postalo simbol kulture 19. stoletja.¹¹

Kmalu po prihodu v Viltuš se je takrat 21-letni glasbeni navdušenec sprijel z glasbeno kompozicijo.¹² Leta 1813 je napisal svoje prvo pomembnejše operno delo z naslovom *Margarethe oder die Räuber*, ki je bila uprizorjena v

⁸ ROUSSEAU, J. J. 1959, str. 66.

⁹ Ne gre spregledati, da je konec 19. st. čas razvoja razglednic, na katerih je gledališče dobilo svojo mesto v prepoznavnosti mest.

¹⁰ Izjemen opis dobe 19. stoletja in pomena feljtonista v družbi se lepo zrcali v delu Stefana Zweiga, *Včerajšnji svet*. Glej: Stefan Zweig, *Včerajšnji svet*, Mladinska knjiga, 2008.

¹¹ WOLF, P. 1988, str. 217.

¹² Svoje prve glasbene korake je sicer naredil že v času obiskovanja liceja v Bruslju, ko je leta 1806 spisal svojo prvo in v liceju nagrajeno kantanto, glej: SUPPAN, W. 1960, str. 11 ter WURZBACH, C. 1865, str. 143.

graškem gledališču 11. maja 1814. leta. Novo opero viltuškega barona je občinstvo v Gradcu sprejelo z navdušenjem, o čemer nam poroča priloga *Grazer Zeitung, Der Aufmerksame*,¹³ ki je v glavnem pokrivala družabno življenje celotne Štajerske. Gre za prvo delo Lannoya, ki je bilo predstavljeno svetu umetnosti, s tako kakovostnim delom pa so mu prerokovali svetlo prihodnost. Publika je bila izjemno zadovoljna in vzhičena nad Lannoyevim novim delom, poudarjala je usklajenost pevcev in orkestra.¹⁴ Kritik v nadaljevanju poroča, da je bila uvertura igrivo lepa, izpostavljeni so poetičnost besedila, karakter in odnos. Vloga in glasba, peta v duetu za 10-letnega fanta, je bila nekoliko preambiciozna. Glasba na splošno, je bila polna duha in občutkov, dramaturško si je lepo sledila in nadgrajevala besedilo. Delu so prerokovali svetlo prihodnost, polno ponovitev, saj gre za častivredno izvirno umetnitno.¹⁵

Glasbeni svet je bil Lannoyu torej odprt. Dobri odzivi mu vlijejo vnemo za delo, tako že v avgustu 1814 začne skladati opero *Olindo und Sophronia*, leto dni kasneje pa že pripravlja nacionalno obarvano opero *Rosa und die Einsiedelei in den Alpen*.¹⁶ Na slednjo je prav gotovo velik vpliv imel nadvojvoda Janez, promotor znanosti in umetnosti dežele Štajerske, ki se je že v mladosti seznanil s Herderjevo filozofijo.¹⁷ Nadvojvoda Janez se je v tem duhu zavzemal za zbiranje ljudskih pesmi in napevov, preko katerih bi med ljudstvom spodbudil ljubezen do domovine.¹⁸ Gre za Herderjevo iskanje »značaja narodov«.¹⁹ Z Lannoyem sta se prav gotovo dobro razumela, saj je bil nadvojvoda poročna priča na njegovi poroki z Madgaleno Katarino Josefino Carneri.²⁰ V tem času se je nadvojvoda tudi seznanil s predlogom Johanna

¹³ *Der Aufmerksame* je kot priloga *Grazer Zeitung*a izhajal med leti 1812–1842 in 1855–1858. Pokrival je predvsem družabno življenje celotne Štajerske, zelo zanimive so kritike gledališča v Gradcu. V sredini stoletja se redno pojavljajo tudi prispevki Gabriela Seidla ter Rudolfa Gustava Puffa iz Celja in Maribora. Glej tudi: ŽMAVC BARAN, I., ILICH ŠLEBINGER, Z. 1977, str. 338–378.

¹⁴ *Der Aufmerksame*, 21. 5. 1814.

¹⁵ Prav tam.

¹⁶ SUPPAN, W. 1960, str. 13.

¹⁷ CORDES, P. 1982, str. 21–32. Več o vlogi nadvojvode Janeza in njegovem vplivu na kulturno življenje na Štajerskem glej: Anton Schlossar: *Erzherzog Johann und sein Einfluß auf das Culturleben der Steiermark*, str. 1–50, v: *Erzherzog Johann von Oesterreich und sein Einfluß auf das Culturleben der Steiermark: Originalbriefe des Erzherzogs aus den Jahren 1810–1825* (ur. Anton Schlossar), Wien, 1878.

¹⁸ Več o vplivu nadvojvode Janeza na razvoj ljudske glasbe glej: SUPPAN, W. 1982, str. 185–189.

¹⁹ HERDER, J. G. 1995, str. 27.

²⁰ Poročil se je 18. oktobra 1819. Josefino je Lannoy najverjetneje spoznal na Dunaju, saj je njen oče, Franz Xaver pl. Carneri delal pri državnem knezu Karlu Anselmu pl. Thurn in Taxis v Regensburgu, leta 1797 pa se je preselil na dunajski dvor, kjer je 20. novembra prevzel funkcijo kanclerja. Glej: *Comital Taschenbuch für das Jahr 1800*, Regensburg. URL: <https://books.google.si/books?id=Zl5GAAAacAAJ&pg=PA65&lpg=PA65&dq=vo>

Nepomuka Kalchbergerja,²¹ ki Lannoya predlaga za profesorja matematike na graški fakulteti. Na oddelku sta bili prosti dve mesti. Kalchberg vidi Lannoya kot odličnega poznavalca matematike in velja za »trn v peti plemstvu«, kar mu gre v prid, zaveda se ignorance in prevzetnosti plemiškega stanu, kateremu pripada tudi on sam.²² Lannoy kljub močnim priporočilom ni zasedel stolice za matematiko.

V drugem desetletju 19. st. zasledimo prve prispevke Lannoya v *Der Aufmerksame*, prilogi *Grazer Zeitung*. *Der Aufmerksame* je takrat urejal Ignaz Kollman,²³ v čigar krogu se je takrat 29-letni Eduard očitno dobro znašel. Kollman je bil v Gradcu prepoznavna osebnost, ki je s svojimi deli prav gotovo vplivala in odpirala vrata številnim mladim intelektualcem. Pisal je tudi za dunajski *Theaterzeitung*, kjer je nekaj let kasneje objavljaj tudi Lannoy. Lannoyeva poezija je prežeta z vplivi Rousseauja, opevanjem in glorifikacijo narave kot kategoričnim imperativom. Taki sta pesmi *Der Garten*²⁴ in *Das*

n+Carneri&redir_esc=y#v=onepage&q=von%20Carneri&f=false (Citirano: 20. 4. 2016)
 Bolj znan je sicer Josefinin mlajši brat, Bartholomäus, ki se je rodil šele leta 1821. Veljal je za enega najpomembnejših darvinistov monarhije in bil trn v peti Slovencem v deželnem zboru v Gradcu. Bartholomäus je dedoval tudi Viltuški dvorec po smrti njegove sestre Josefine. Več o vplivih darvinizma in vlogi Bartholomäusa, glej: Oskar Habjanič, Darvinizem na Slovenskem, v: *Zgodovinski časopis*, leto 70, št. 1–2, str. 98–126.

²¹ Grof Johann Nepomuk pl. Kalchberg (1765–1827) je bil ob Josefu Hormayerju osrednja osebnost vzpostavljanja Deželnega muzeja v Gradcu. Začel je z urejanjem numizmatičnega kabineta, arhiva in knjižnice. Kalchberg se je sicer proslavil kot pesnik in dramatik, med drugim je pisal tudi o grofih Celjskih, zbiral in objavljaj je podatke o pomembnejših pisateljih in pesnikih Notranje Avstrije. Glej: SCHLOSSAR, A. 1878, str. 31–36; o literarnem ustvarjanju Kalchberga glej: WURZBACH, C. 1863, str. 379–383.

²² SCHLOSSAR, A. 1878, str. 114.

²³ Ignaz Kollman (1775–1837), pisatelj in slikar, se je izobraževal v Italiji. Sprva je v Gradcu imel založbo, nato se je zaposlil kot sekretar pri princesi Seraphin Porciji iz Italije. Leta 1811 ga je nadvojvoda Janez poklical v Gradec, da bi deloval v okviru novoustanovljenega Deželnega muzeja. Leta 1812 je prevzel urednikovanje priloge graškega časnika *Der Aufmerksame*, ki ga je urejal do svoje smrti leta 1837. Kollman je bil zelo prepoznavna osebnost, kot slikar je slikal predvsem sakralne objekte, kot pisatelj pa je zbiral in objavljaj številne sage, legende, balade in romance. Bil je tipični predstavnik romantike, ki se je takrat s številnimi prihajajočimi mladimi upi (Puff, Seidl, Grün), razplamtela. Bil je častni član mest Gradec, Maribora in Celja. Glej: ÖBL, 1966, str. 91.

²⁴ Sieh die Blumen da im Garten, // Wie sie gut gedeihen; // Sind sie doch nach ihren Arten // Hingepflanzt in Reihen. // Diese in dem Schatten stehen, // Lieben Bestes kühles Wehen // Kommen aus dem Norden; // Jene voll und kräftig blühen // in der Sonne heißen Glühen, // Sind von Süden her.

Die erträgt des Winters Wutzen // Bleibt im Freien stehen; // Jene muss man sorgsam hüten, // soll sie nicht vergehen; // Diese will allein nur prangen, // Kennt der Liebe süß Verlangen, // kennt die Freundschaft nicht; // Jene sieht man froh sich neigen // Hin zu ihres Gatten Zweigen, // Lebet nur für ihn.

Leben.²⁵ Slednja govori o pasteh življenja. Skozenj nas bo popeljal učitelj, ki se zaneša na občutke in izkušnjo.²⁶ Opazni so vplivi antike oz. renesanse, kar je značilno že za razsvetljenstvo. Lannoy govori o labirintu življenja, o občutkih, ki se mu mora posameznik predati. Slednje govori v prid njegovemu ustvarjanju, kjer se je prepustil romantičnemu občutku, zasanjanosti in mitologiji. Slavospev poje tudi preminulemu poetu Johannu Gustavu Fellingingerju,²⁷ ki je v svojih pesmih imel občutek za *lepo, dobro* in *resnico*.²⁸ Prav omenjena triada je najintenzivneje vplivala na miselni svet meščanske elite. Ne gre pozabiti, da gre za čas množičnega zbiranja, po celotni Evropi so cveteli muzeji, ki so kot

Wer die Schöpfung weiß zu deuten, // tief in sie geblickt, // findet Sinn in Ihrem weiten
// Reich und wird erquicket. // Mit Geheimnis vollen Zeichen // Weiß dem Denker sie zu
reichen; // Jeder Wahrheit Schlüssel. // In der Wesen Harmonien // Tönen Lebens Melo-
dien // Fast das Herz sie nur.

Rastlos nach dem Glücke streben, // was man nie erreicht // Ist des Menschen Loos im
Leben, // Das so schnell entweicht; // Nach dem unbekannten Lande // Führt am leichten
Gängelbande // Hoffnung stets uns hin. // Das der Mensch sich kennen lernte! // Ach!
Wirschen, und die Ernte // Blüht auf unserm Grabe.

Brüder, bleibt in diesem Garten, // Blumen da gedeihen; // Sind sie doch nach ihren Arten
// hingepflanzt in Reihen. // In der Sonne, in dem Schatten, // Diese einsam, den dem
Gatten // Jene, alles blüht; // Die erträgt des Winters Wutzen, // Jene muss man sorgsam
hüten, // Seht nur in den Spiegel. V: *Der Aufmerksame*, 3. 12. 1816.

²⁵ In jedem Wissen kann es Lehrer gehen, // Das Menschen kühner Blick durchschweift das
All. // Doch findet sich in der Systeme Schwall // Ein Faden für das Labyrinth'sche Leben?
// So weit sie bleibt, kann Lehre sich erheben, // Doch eng umzäunt den Sinn ein dichter
Wall //, Das Aug' ist stumpf, das Wort ein leerer Schall. // Will über Ihn des Menschen
Wissen streben. // Nur das Genie, das göttliche, erreich. // Was Inhalts schwer sich dem
Verstand entziehet, // Nur das Gefühl dringt in des Lebens Stefen. // D'rum lass die Ein-
samkeit dein Wirken prüfen, // und, wenn in dir der reine Demon glühet, // Sie hast des
Lebens Räihsel du erspäht. V: *Der Aufmerksame*, 3. 12. 1816.

²⁶ *Der Aufmerksame*, 3. 12. 1816.

²⁷ An Johann Gustav Fellinginger!

Du bist nicht mehr! Die Harfe ist verklungen, // Die jüngst von Dir berührt uns oft en-
tückt. // Wohl Dir! Dein Irdisches hat ausgerungen, // In höh're Sphären ist Dein Geist
entrückt. // Was Dich begeistert, was Du rein besungen, // Mit zarten Blüten liebend
Du geschmückt, // Das steht vor Dir, das hältst du jetzt umschlungen; // Entflohen ist die
Pein, die Dich bedrückt. // Du blickst verklärt von Deinen Sternen nieder, // Und heil'ger
Schmerz und sinnigtrübe Lust // Füllt Deiner Freunde, aller Stöhrer (?) Brust. // Du bist
dahin! Es leben Deine Lieder, // Mit Kleist und Körner wirst Du strahlend steh'n, // Und
froh, was Du geschaffen, reisen sehn. Glej: *Der Aufmerksame*, 7. 1. 1817. Johann Gustav
Fellinger (1781–1816) je v Gradcu študiral pravo, učiteljeval je v gradu Blagovna pri Celju
in nato v Celovcu. V času služenja vojakom je kot nadporočnik nastanjen v Postojni, o
kateri je zapustil tudi opis. Kot prostovoljec je vstopil v vojsko proti Napoleonu, izgubil
oko in bil ujet. Po vrnitvi se je intenzivno posvečal pesniškemu ustvarjanju, od leta 1807
je objavljal v *Laibacher Wochenblatt* in *Laibacher Zeitung*. Glej: *SBL*, 1925, str. 175.

²⁸ *Der Aufmerksame*, 14. 12. 1816.

muze vabile malikovalce dobrega in lepega.²⁹ Na Štajerskem je največji vpliv prihajal iz kroga nadvojvode Janeza, zaščitnika dobrega in lepega.³⁰ Slednji je leta 1811 ustanovil Deželni muzej, spodbudil nastanek novih tehničnih smeri na graški fakulteti, ustanovil arhiv in podpiral nastanek kulturnih prilog časopisov. Pri tem se je opiral na empirično metodo z analizo številnih statističnih podatkov, posebno so ga zanimali tudi naravoslovni predmeti, ki so takrat šele nastali, ter za botaniko, mineralogijo in geologijo, kjer je spodbudil in pritegnil na Štajersko številne poznavalce na svojem področju. Na področju humanistike je imel velik vpliv krog francoskih razsvetljencev, zbranih okrog znamenite *Enciklopedije*, ne gre pa zanemariti vpliva nemškega ideologa Herdera.³¹ Prav slednji se je pri svojem napredku človeštva naslonil na dvojico dobrega in lepega kot napredka človeštva. Dobro spoznamo preko domišljije, čudenja in občudovanja, gre za otroški svet spoznavanja.³² Cinično ugotavlja, da za dobro, resnično in lepo ni nobenega posluha. Lepota je postopoma prehajala v ozadje oziroma je dobila izrazito etično vlogo.³³ Omikani okus za lepoto je okus za harmonijo, za harmonijo naravnega in človeško moralnega reda. Lepota in okus sta bila del posameznikove duše. Dober človek je aristokrat duha. Ves čas gre za dvigovanje okusa, za napredovanje, izoblikovanje,

²⁹ Izvore besedne zveze najdemo neposredno v posnemanju antike. Starogrška beseda »kalos« pomeni dobro in lepo. Čeprav je seveda potrebno povedati, da Platonu vidna lepota ni nikoli pomenila nobene vrline. Že na prehodu 17. v 18. st. se pojavi kar nekaj razprav, ki so poskušali povezati moralno vrline in lepoto, iz tega se je potem razvil pojem lepe duše. Z »lepo dušo« so se prepoznavali zunanji čutni znaki, po katerih so se ljudje ravnali v medsebojnih odnosih. Francoski razsvetljeni filozof in pisec znamenite *Enciklopedije*, Denis Diderot je izpostavil, da je sreča zasebni življenjski ideal, medtem ko je vrline, torej dobro, napredovanje celotne skupnosti. Za ponovno ožvitev lepega moramo potovati na otok, v Anglijo, kjer je Lord Shaftesbury lepoto povzdignil v substanco dobrega in s tem odprl pot lepi duši, kot neodtujljivemu meščanskemu idealu, ki so ga povsem ponotranjili in vzeli za svojo esenco. Glej: KANTE, B. 2009, str. 187.

³⁰ Mariborski gimnazijski profesor in zgodovinar Rudolf Gustav Puff, je ob otvoritvi mariborskega gledališča napisal knjigo z naslovom: *Das neue Theater in Marburg: zur Feier seiner Eröffnung am 20. Jänner 1852, als am siebenzigsten Geburtsfeste Seiner k. H. des durchlauchtigsten Herrn Erzherzog Johann, des Beschützers des Guten und Schönen*; knjigo je torej posvetil nadvojvodi Janezu, zaščitniku dobrega in lepega, ki ju v tem primeru simbolizira prav gledališče.

³¹ Več o izobraževalnem procesu mladega nadvojvode glej: Adam Wandruszka, *Eine Kindheit in Florenz und Wien*, v: Erzherzog Johann von Österreich: Beiträge zur Geschichte seiner Zeit, Band 2, Universitäts-Buchdruckerei Styria, 1982, Graz, str. 355–366.

³² HERDER, J. G., 1995, str. 11.

³³ Temu je ostro nasprotoval nemški filozof Kant, ki je seveda po nemško, zagovarjal etiko dolžnosti, kar se lepo odraža še danes v nemški kulturi.

izpopolnjevanje, za kulturizacijo sprva naše duše ter s postavitvijo gledališča tudi širših množic oziroma celotnega naroda oziroma nacije.³⁴

Na eni strani imamo z nadvojvodo Janezom nesporno politično, kulturno in moralno avtoriteto Štajerske, po drugi strani pa se je slednji zavedal in v razvoju oprl na sloj, ki je v prvi polovici 19. stoletja predstavljal prihodnost – meščanstvo. Vloga nadvojvode je bilo glede na novo nastale politično turboletne dogodke spodbujati pripadnost dvoglavemu orlu, preko katerega se je izražalo tudi domoljubje. Lannoy je bil sicer po očetu nosilec plemiškega naziva, ki ga je družina pridobila za zasluge in zvestobo cesarski kroni v nemirni Belgiji, vendar njegova izobrazba in delovanje ne izkazuje posebne

³⁴ Lepega in dobrega se dotakne tudi Bartholomäus Carneri (1821–1909), ki je Lannoyevo gospodstvo tudi dedoval, saj je Lannoy bil poročen z njegovo starejšo sestro. Dvojico obravnava v svojem delu *Sittlichkeit und darvinismus*. Potrebno je omeniti, da je Carneri bil eden najvidnejših zagovornikov darvinizma v celotni monarhiji, poslanec v dežel-nem in državnem zboru, kjer je s hudomušnimi komentarji spravljal v obup slovensko manjšino. Josip Vošnjak, ga v svojih *Spominih* imenuje »Viltuški Jeremija« ter ga primerja s satirjem. Carneri je sicer imel manjšo telesno hibo. V svojem delu o etičnem življenju in darvinizmu izpeljuje napredovanje družbe po etičnih stopnjah, kjer borba za obstanek ne pomeni neizprosno uničevanje nasprotnika in manjših narodov, ampak napredovanje v kulturi, v omiki in vzgoji. Delo je razdeljeno na tri knjige, ki se razvojno nadgrajujejo: prva stopnja je resnica, druga svoboda in najvišja stopnja je etično življenje. Lepoto obravnava znotraj prve knjige, kot nadgradnjo verske izkušnje. Dojemanje lepega je sposobnost dojemanja višje kulture. Pri tem se nasloni na Hegla, ki govori o estetiki spoznanja posameznega subjekta. Tako pri Heglu kot Carneriju je govora o ideji lepega, ki se nam vtre v spomin, spet smo pri ponotranjenju, ki nas prevzame in postane naša življenjska sila. Gre za refleksijo lepega, ki pride za nami. Spet gre za napredek, tokrat v spoznavnem smislu, k ga mora storiti posamezni individuum. V spoznanju celote objekta leži etični pomen lepega. Lepota nas pripelje k resnici. Resnica je pojem, a jo moramo ponotranjiti, postati nam mora del mesa in krvi, šele s tem spoznanjem je mogoče priti do ideje Dobrega, na katerem bomo gradili svet. Resnica je izhodišče, da posamezni subjekt, individuum objektivno dojame svet okoli nas. Za ta prehod med subjektivnim in objektivnim svetom pa je potrebna svoboda, ki jo Carneri razdela v drugi knjigi ter znotraj katere najdemo tudi pojem Dobrega. Dobro Carneri postavlja kot nasledek dejavnosti, aktivnosti, v smislu humanitarnosti oz. človekoljubja. V tem kontekstu je potrebno povedati, da Carneri velja za enega največjih pacifistov svoje dobe. Zavzemal se je tudi za odpravo smrtni kazni, ki se uporabi zgolj v skrajnem, brezizhodnem položaju. Dobro je poznal tudi znamenito pacifistko Berto pl. Suttner, ki se je v svojem romanu *Die Waffen Nieder!*, prav tako spogledovala z darvinizmom, ki je takrat polnil časopisne in znanstvene vrstice. Gre za čas vzpona liberalcev v Avstriji, za čas ko so se povsem odkrito spraševali ali je človek izšel iz angela ali iz opice. Pojem dobrega, je s Carnerijem, tako kot pojma lepega in resničnega, sadež vzgoje! Glej: Bartholomäus Carneri: *Sittlichkeit und Darwinismus: drei Bücher Ethik*, Wien, 1871.

naklonjenosti plemiškemu stanu. Opira se na vzgojo oziroma karakter človeka, delovnost, vztrajnost, dolžnost, čast in preudarnost.³⁵

Lannoy je s svojim delovanjem in pisanjem izrazito podpiral meščanski svobodomiselní nazor, po drugi strani pa je z glasbenim in publicističnim ustvarjanjem krepil duha dvoglavega orla. Slednje se lepo kaže v zbiranju ljudskih napevov, krajevnih značilnostih in nastanku številnih basni in pripovedk, ki jih je moč prebirati predvsem v novoustanovljenih kulturnih prilogah. Po drugi strani gre za ponovno odkrivanje narave in občudovanja vrtov, kot nazorno pokaže Lannoy v že omenjeni pesnitvi *Der Garten*. Meščanstvo se v svojem opevanju narave zavestno odmakne od francoskega tipa vrtov, ki simbolizira človekovo obvladovanje narave in kraljevo oblast nad ljudmi³⁶ ter namesto tega poseže po oblikovanju angleškega tipa vrtov. Eduard pl. Badenfeld iz Šlezije, ki je v 30. oz. 40. letih 19. stoletja prepotoval dobršen del Evrope, se je med drugim ustavil tudi v poletni rezidenci v Viltušu pri Lannoyu, katerega opiše kot izjemnega literata in skladatelja. Kot veliki pesnik in skladatelj se omenja tudi v kroniki Viltuša, ki jo je na božični večer leta 1892 na Dunaju napisala družina Badl, tedanja viltuška lastnica.³⁷

Dvorec se nahaja na gozdnem območju, na dvorcu se vidijo angleški elementi, poroča Silesius ob obisku Viltuša.³⁸ Lannoyevo bivališče v Viltušu je premoglo izjemno knjižnico, parkovna arhitektura pred dvorcem pa je nudila možnost različnih uprizoritev. Na *Broullionu* oz. popisu gosposčine iz leta 1829,³⁹ torej v času, ko je gosposčino že podedoval Eduard Lannoy, je vidno tudi posestvo. Na popisu je vidno poslopje z dvoriščem, ki ga je obdajal travnik. Severno od gosposčine se je nahajal obsežen gozd, na vzhodni strani pa sta vidna večji in manjši zelenjavni vrt.⁴⁰ Na večjem je vidna tudi manjša zidana zgradba, verjetno uta za orodje. Severovzhodno od travnikov se je razporostirala vinska trta. Njivske površine so se nahajale zahodno od posestva. Do posestva se je dostopalo po poti, ki jo je krasil drevored, vil se je ob poteh

³⁵ *Neue Wiener Musik Zeitung*, 1. 1. 1852, št. 1, str. 2. Izjemni opis liberalne meščanske družbe in vrednost nam podaja Samuel Smiles v knjižnih opusih svoje dobe: *Self-help* (1859); *Character* (1871), *Trift* (1875), *Duty* (1880), *Life and Labour* (1887).

³⁶ VERBIČ, A. Š. 2004, str. 330.

³⁷ Zelo verjento je avtor tega krajšega dela Jakob Badl. Glej: PAM, Fond Gosposčina Viltuš: 1588–1943, sign. 1911016/3.

³⁸ Eduard pl. Badenfeld je kot pisatelj uporabljal psevdonim Eduard Silesius. Glej: SILESIIUS, E. 1844, str. 312.

³⁹ Letnica nastanka popisa premoženja gosposčine dokazuje, da je po smrti očeta Petra Josefa Alberta leta 1825 posestvo dedoval po pričakovanjih sin Eduard Lannoy, čeprav je bila Elisabetha, torej Eduardova mati še živa. Glej: PAM, fond Gosposčina Viltuš, signatura 1911016/2, *Broullion*.

⁴⁰ Jakob Badl je na tem mestu leta 1888 zgradil nov steklenjak in oranžerijo, naslednje leto pa je do tja zgradil še mostiček, ki je povezoval grad in novo nastalo oranžerijo.

okolih gosposčine in travnikov. Gospodarsko poslopje na drugi strani poti je obdajal sadovnjak. Do reke Drave je vodil travnik, na katerem je bilo vidno posamezno grmičevlje ob nabrežju.⁴¹

Narava 19. stoletja je od zemljiškega gospoda terjala spektakel,⁴² pobeg. Na posestvo se je Lannoy zatekal predvsem v poletnih mesecih. V istem časovnem obdobju nam mariborski kronist Rudolf Gustav Puff Viltuš opiše podobno. »*Grad Viltuš zasluži prijazen pogled že zavoljo svoje lege. Zelene trate segajo do dravskega brega, na levi v ozadju je temno jelovje, med katerimi štrljo sive razvaline stare utrdbe; vitke jagnedi, izvirki in cvetje, svetle terase pod stanovanjsko hišo, zračno stebrišče proti severovzhodu, vse to daje temu lepemu kraju podobo udobne vile, kjer je prijetno bivati. Proti zahodu se izteza srebrno površje žuborečega ribnika, na južni strani pa rogata živina v lepih hlevih prebiva bolj snažno kot marsikateri kmet. Razvaline starega gradu so nekako vključene v viltuški park. Prepereli loki nekdanjega vhoda, sivi ostanki porušenih stolpov, del stare kapele, kamni in sesutine so edini preostanek davno razpadle utrdbe.*«⁴³

Lannoy se je ne samo skozi poezijo, temveč tudi preko urejanja okolja svoje rezidence pomikal proti svobodomiselnim formam parka brez meja, kot jih je v teoretskem načrtu zastavil že Lord Shaftesbury v svojem teoretskem romanu *The Moralists* iz leta 1710.⁴⁴ Angleški vrtovi odsevajo svoboden, liberalen duh v nasprotju s strogo formo francoskih vrtov. Vrtovi 19. stoletja so oblikovali slikarsko krajino po italijanskem zgledu iz obdobja renesanse, kamor se je v številnih drugih pesnitvah Lannoy tudi ničkolikorat zatekal. Angleški vrtovi oz. Lannoyeva pesnitev *Der Garten* izraža nedokončan razvoj, napredek v družbi, ki se staplja s kulturno krajino – ruševine srednjeveškega gradu, obdanega z divje rastočim gozdom, kjer je svoje poletne mesece preživeljal aristokrat duha – Lannoy. Razumevanje narave 19. stoletja se prav tako navezuje na meščanske vrednote dobrega in lepega, ki ga vrtovi poosebljajo. Dobro

⁴¹ PAM, fond Gosposčina Viltuš, signatura 1911016/2, Broullion. Glej tudi upodobitev Viltuša v Kaiserjevi suiti med leti 1824–1833. V: Joseph Franz Kaiser: Litografirane podobe slovenještajerskih mest, trgov in dvorcev (ur. Ivan Stopar, Primož Premzl), Umetniški kabinet Primož Premzl, Maribor, 1999, sl. 83a.

⁴² MILANI, R. 1999, str. 122.

⁴³ PUFF, R. G. 1999, str. 120–121.

⁴⁴ Anthony Ashley Cooper Shaftesbury (1671–1713), politik in filozof je bil zagovornik neoplatonistične teorije umetnosti. Prepričan je bil, da mora umetnik predstavljati najpreprostejše in najčistejše oblike. V tem sklopu je potrebno omeniti še Alexandra Popea (1688–1744), pesnika, esejist in ljubiteljskega vrtnarja ter seveda empirista Johna Locka (1632–1704), ki je močno vplival tudi na Jean Jacquesa Rousseauja (1712–1778), ki ga Lannoy tudi izrecno omenja v svojem esejju *Fragen des Tages* iz prevratnih let 1848. V delu navaja *Družbeno pogodbo* (1762), kjer je govora o politični demokraciji in enakosti med ljudmi. Lannoy v nadaljevanju pravi, da Avstrijska monarhija še ni zrela za načela demokracije kot jih omenja Rousseau. Glej: LANNOY, E. 1848 (2), str. 13. O zgodovini vrtov glej: OGRIN, D., 1993.

ravnanje je v skladu z vrlino, ki teži k sobivanju oziroma zlitju s kulturno krajino. Vrtovi postanejo manifestacija dobrega življenja.⁴⁵

Po drugi strani je treba izpostaviti še en segment, ki se pojavlja v povezavi z razumevanjem narave 19. stoletja. Glorificiranje narave 19. st. je simboliziralo pripadnost in zvestobo določenemu narodu, skupni kroni. »Land« pomeni mesto in ljudi, ki živijo na določenem teritoriju, medtem ko »schaft« pomeni zvezo, partnerstvo. »Land«, torej zemlja, je povezana s teritorijem, s človekovim »lebensraumom«,⁴⁶ kulturna krajina pa postane stvar politične manipulacije in konstituiranja nacionalne identitete. Kulturna krajina je postala simbol »Heimata«, ljubezen do domovine pa postane skupno dobro.⁴⁷ Lannoy se tega drži tako v poeziji kot v teoretičnih delih o glasbi.

Večje zanimanje je doživela Lannoyeva četrta opera v dveh dejanjih z naslovom *Die Morlaken*, ki je na odre graškega gledališča prišla 11. novembra 1817. leta. Tekst je prispeval J. A. Rossi,⁴⁸ pesnik in učitelj italijanskega jezika v Gradcu, Lannoy pa je poskrbel za prevod in glasbo. Odmevna kritika je bila objavljena tudi v časopisu *Der Aufmerksame*, kjer pravijo, da je Lannoy ubral pravo mero med petjem in besedilom, skratka, gre za glasbo »velikega sloga«. Kot piše kritik, gre za pogumno kombinacijo romanticizma in heroizma, obarvanega z nacionalnim karakterjem.⁴⁹ O koncertu so poročali tudi v *Wiener Allgemeine Theaterzeitung*, kjer pravijo, da je Lannoy že znan po več kompozicijah, da pa je v delu opaziti ponavljanja in pomanjkljivosti, na katere avtor članka na koncu tudi opozori. Avtor sicer opozori na Lannoyev neizmeren talent ter na veliko srečo, da se je ustalil prav v graški sredini.⁵⁰

Leta 1818 je bila v gledališču v Brnu uprizorjena njegova nova opera v dveh dejanjih s pomenljivim naslovom *Libussa. Böhmens erste Königin*. Lannoy se je svetu umetnosti popolnoma prepustil, kar kaže tudi njegova poezija, ki jo redno objavlja v *Grazer Zeitungu* oz. njeni kulturni prilogi. 31. 3. 1818 se v omenjeni prilogi *Der Aufmerksame* izpove v pesmi *Blüten der Einsamkeit*.⁵¹ Samo

⁴⁵ COOPER, D. 2008, str. 86. Celoten opus vrlini dobrega poda že Aristotel, glej: Aristotel, *Nikomahova etika*, Slovenska matica, 2002.

⁴⁶ Že v drugi polovici 19. st., v času vzpona nacionalizmov, še bolj pa v Nemčiji v 30. tih letih 20. st. se na to konotacijo naveže tudi *Blut und Boden*.

⁴⁷ DANIELS, S. 1993, str. 12. Glej tudi Ana Kučan: *Krajina kot nacionalni simbol*, Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1998.

⁴⁸ Njegovo zavzetost za italijanski jezik in kulturo si je moč prebrati v *Theaterzeitung und Originalblatt für Kunst, Literatur, Musik, Mode und geselliges Leben*, 9. 4. 1835, št. 71 z naslovom: *Die Begründung der cultivirten italienischen Sprach=Dicht=Redekunst*.

⁴⁹ *Der Aufmerksame*, 15. 11. 1817.

⁵⁰ *Wiener Allgemeine Theaterzeitung*, 22. 11. 1817, str. 559.

⁵¹ 1. Was erkennt und ehret der Mensch, dem ruhig das Herz schlagt; // Treibt die Leidenschaft ihn, sieht er die Schranken nicht mehr. // 2. Wahre Tugend erkennt und würdigt nimmer die Menge; // Sey es! wer Tugend besitzt, // würdigt am besten sich selbst, // 3.

tisti, ki časti vrlino znanja, spozna, kako malo v bistvu vemo. Prizadevati si je treba za napredek, za boljšega človeka, za ljubezen, prijateljstvo in srečo. Milina in toleranca, sta doktrini življenja dopustiti in privoščiti srečo vsakemu.⁵²

11. avgusta 1818 lahko v *Der Aufmerksame* beremo njegovo pesem z naslovom *Geistesblüthen*, v kateri opeva rabo razuma in neločljive povezave med ljubeznijo in umetnostjo, kot poudarja Lannoyu je »umetnost brez ljubezni

Nur wer vieles gelernt, // wer lange der Tugend gehuldigt, // Kennt, wie wenig man weiß,
// sieht feine Schwäche ganz ein, // 4. Willst du Tugend und Kraft in deinen Brüdern
erregen, // Muhte sie hin zu, traue, sie trügen dich nicht. // Denn es ehrt das Gefühl der
fremden Schätzung und stählet; // Niedrig und schlaff wird der, den man als Weichling
versmäh't, // 5. Was man tut, ist oft nur gemein, nur niedrige Prosa, // Wie man's tut,
verleiht Würde uns, ist Poesie, 6. Achtung erkämpft sich der bessere Mensch; er erwirbt
sich Vertrauen // Und Freundschaft; doch gibt Liebe der Zufall, das Glück // 7. Wahre
Liebe erhöht, veredelt alle Gefühle // Ist man es liebend nicht, wird man wohl nimmer
ein Held. // 8. Vor Urteile beherrschen die Welt; das größte von allen // Ist es wohl,
wähnt man sich gänzlich von ihnen befreyk. 9. Milde und Toleranz, das sey die Lehre
des Lebens! // Lasset jedem sein Glück, lasset ihm, was ihn erfreut! // Wem das Alter
den Geist mit Spleen und Laune verenget, // Der hat fruchtlos gelebt, nie die Erfahrung
benützt. // 10. Warum pflegest du wohl, du kluger, verständiger Landwirt, // Nach Ge-
schlecht, nach Zeit, anders ein jedes Gewächs! // Und wie forderst dann du, dass alle
Menschen gehorchen // Sollen gleichem Gesetz, einer wie alle gepflegt // 11. Mächtig ift
der Versuchung Gewalt; es prahle sich keiner // Immer zu widerstehen! We ise ist, wer
sie vermied. // 12. Viel hat gewonnen der Mensch, der seine Fehler bereuet; // Alles, wenn
sein Schmerz seine Begierde besiegt,« // 13. Leichter ist nichts als ein Buch, wie es viele
gibt, zu verfassen; // Doch ein gutes Werk fordert Genie oder Fleiß. // 14. Breit, mit Rofen
bedeckt ift anfangs die Straße des Lafters, // Doch es verliert sich der Reiz, wenn sie der
Eckel betritt. // Schmal und steinig beginnt der Weg der Tugend, doch immer Wird er
schöner, gewährt göttliche Ansichten uns. // 15. Herrlich ist das Weib, wenn es will, ein
himmlisches Wesen; // Doch das Niedrigste ist immer ein niedriges Weib. // 16. Nimmer
linket ganz, neu die Kunst, die göttliche, strahlet, // Denn es richtet ihr Ruf mächtig den
Fallenden auf, // 17. Kann ein Mädchen der Mann mit wahrer Freundschaft umfassen //
Und gewähret auch Freundschaft, Vertrauen es ihm: // Dann winkt beiden das Glück.
Mit Zartheit schmücket das Mädchen, // Er mit Kraft den Bund, der ihre Seelen vereint.
// 18. Freundschaft, wärest du nicht, ich hasste dies traurige Da sein: // Denn das Leben
ist leer, lebet man sich nur allein. // 19. Shakespeare und Cervantes, beide an. Einem Tage
gestorben // Musen, beweinet den Tag, wo diese Helden verblichen! // Noch bleibt leer der
Platz, wo sie so glänzend gethront. // 20. Wisst ihr, warum man oft dem fremden Dichter
die Palme // Vor dem heimischen reicht, sind sie auch gleich an Verdienst? // Schwerer
verstehet und langsamer liest man des Fremdlingen Werke, // Keine Schönheit entgeht,
jegliches Wort wird gefasst; // Aber beim Landsmannes fliegt man leichthin über das
Ganze // Und das Gewöhnte trifft schwach nur das lästige Ohr. // 21. Leichtes Leiden des
Körpers erhebt die Kräfte der Seele; // Schadlos hält sich an ihr dann die gekränkte Natur.
// 22. Wer die Beschäftigung liebt, der hat schon vieles gewonnen; // Langeweile ist Gift,
was an dem Edelsten zehrt. // Tätigkeit stillt die Leidenschaft, sie beruhigt die Seele, //
Aber der müßige Mensch brütet das Schlechte nur aus. V: *Der Aufmerksame*, 31. 3. 1818.

⁵² Prav tam.

mrtva«. ⁵³ Prav tukaj je najbolj očiten prepad med plemstvom in meščanstvom, ko pravi, da je nekoč mladina težila k vljudnosti, skrbnosti in ozaveščenosti, medtem ko danes šteje samo talent, njegovi sestri pa sta ljubezen in umetnost. ⁵⁴

Rastoč glasbeni opus Eduarda Lannoya se občasno pojavlja na glasbenih odrih graškega gledališča, kar pa mu očitno ni bilo dovolj. Bruslja in Pariza vajeni Lannoy se leta 1818 odpravi na Dunaj, kjer je preživel prvi del koncertne sezone, ki jo je takrat organiziralo leta 1812 ustanovljeno *Gesellschaft der Musikfreunde*. ⁵⁵ Na Dunaj je Lannoy prišel zelo dobro pripravljen. Na Štajerskem je bil zelo blizu krogu nadvojvode Janeza, ki je deželo moderniziral in nadgradil številne reforme, predlagane že v času Jožefa II. Lannoy je na Dunaju pomagal pri organizaciji koncertov, dirigiral in intenzivno pripravljala nova dela. V konservativnem Dunaju se je s svojo racionalistično podlago prelevil v izjemnega operativca. V prvem desetletju Glasbenega društva so po dirigentski palici na koncertih najpogosteje posegli Kiesewetter, Gebauer, Kirchelechner, Sonnleitthner in predvsem J. B. Schmiedl in Lannoy. ⁵⁶ Med komponisti pa so v tem času slovela imena, kot so Weigl, Salieri, Mosel, Stadler, Krommer, pa tudi manj znana, med katera je ob Krufftu, Continu, Pechatfcheku spadala tudi takrat še ne 30-letni Lannoy. ⁵⁷ Že leta 1819 je na dunajskih odrih uprizoril svojo prvo pomembnejšo opero *Margarethe oder die Räuber*, ki so jo v Gradcu videli že leta 1814. ⁵⁸ Leta 1820 je izvedel variacije za klarinet, leta 1821 je v prvem letnem koncertu *Gesellschaft der Musikfreunde* izvedel simfonijo v E-duru. ⁵⁹ Zelo dobre kritike je požel za glasbo za melodramo *Die beiden Galeerensklaven*, za katero avtor članka pravi, da je bila enostavno predobra za omenjeno delo. ⁶⁰ V začetku 30. let je *Gesellschaft der Musikfreunde* podrla staro koncertno dvorano *Zum Rothen Igel* ter namesto nje z načrti Wenzeslava Pichla postavilo novo dvorano, ki je v parterju sprejelo 400, na galeriji

⁵³ *Geistesblüthen von Lannoy*: Wan man weiß, gibt gleichviel, es ist hoch immer // nur wenig; // Alles ist, wie man weiß, wie man das Wissen kennst. // Einst waren höflichkeit, Freißt, Bescheidenheit // Zierden der Jugend, Jeßt ist Grobheit Verdienst, heißeß Anmaßung Talent. // Schwestern sind Liebe und Kunst! Nur dauered, // einig vereinet, // Rah'n der Vollendung sie, schwingen zum // höchsten sich auf; // Liebe finkt ohne Kunst in abgeschackte Gemeinheit; // Kunst ohne Liebe ist todt; wärmet und rühret uns nicht., v: *Der Aufmerksame*, 11. 8. 1818.

⁵⁴ *Der Aufmerksame*, 11. 8. 1818.

⁵⁵ Društvo je nastalo v času vojne z Napoleonom, pobuda je prišla s strani glasbenih navdušencev tako meščanstva kot plemstva. Uradno ime *Gesellschaft der österreichische Musikfreunde* se prvikrat pojavi na vabilu za koncert *Mesija* leta 1815, torej tri leta po formalni ustanovitvi društva. Več o nastanku društva glej: HANSLICK, E. 1869, str. 140–169.

⁵⁶ HANSLICK, E. 1869, str. 150.

⁵⁷ Prav tam, str. 153.

⁵⁸ SUPPAN, W. 1960, str. 14.

⁵⁹ HANSLICK, E. 1869, str. 158, WURZBACH, C. 1865, str. 143.

⁶⁰ *Wiener Theater Zeitung*, 9. 8. 1823, str. 380.

pa še dodatnih 200 obiskovalcev.⁶¹ Nova koncertna dvorana je bila odprta 4. novembra 1831.

Lannoy se ni izkazal samo kot komponist, ampak tudi kot glasbeni kritik, pedagog in pesnik. Leta 1819 najdemo tako njegove pesmi, posvečene Goetheju,⁶² Schillerju,⁶³ Jean Paulu,⁶⁴ Mozartu,⁶⁵ Haydn⁶⁶ in Beethov-

⁶¹ Pomembnejši koncerti, med drugim tudi Franza Liszta, so se sicer odvijali v cesarski Redoutensaal, imenovani tudi Landhaussaal. HANSLICK, E. 1869, str. 290.

⁶² Vse posvečene pesmi imajo po 4 kitice s podobno romantično dikcijo. Za Goetheja pravi: Es liegt die Welt ein Thal vor Deinen Blicken // Auf hohem Gipfel stehest du, ein Aar // Von Fesseln frey, die Sterbliche umstricken, Siehst in der Menschheit Sonne kühn und klar; // Und Blüthen weißt Du auf den Höh'n zu pflücken // Und beutst (?) der Kränze hohen Sinn uns dar, // Verstehst das Herz zu schrecken, zu entzücken // Und spielst im kecken Trotz mit der Gefahr. // Dein Genius durchfliegt alle Bahnen, // In jeder gross, in jeder unerreicht // und selbst das kleinste spiegelt Deinen Geist. / Du endest kinderlos, selbst ohne Ahnen. So der Komet, der durch die Himmeln weicht // Und nach Äonen sichtbar wieder kreis't. V: *Allgemeine Musikalische Zeitung*, 13. 3. 1819, št. 21.

⁶³ Auf kühnem Fittig flögest Du hinan, // Geliebter Todter, wo die Sonnen blinken; // Ein gold' ner Feuerstrom war Deine Bahn; // Am Rande holde Blüthen liebend winken; // Und mutig brachst durch Nebel Du und Wahn, Begeisterung aus Sternenglanz zu trinken // Und Kunst und Leben ward Dir untertan, // Du liebest nie die starken Flügel sinken. // Viel gab Die die Natur und viel die Kunst. // Die Lehre hielt, die ernste, dich umfängen; // Stets baute Stufen Du zu Deinem Throne. // Die ward der Masengottes höchste Gunst, Du strebtest immer noch sie zu erlangen // Und, schon gekrönt, vermisstest Du die Krone. V: *Allgemeine Musikalische Zeitung*, 13. 3. 1819, št. 21.

⁶⁴ Dir ist, was besteht, ein Nichts, ein Spiel, // Der Mensch, ein Ball von stellenden Naturen; // Verwegen bildest Du Carricaturen // Und eilest über sie zum hohen Ziel. // Erobern und das Land, wo Adam fiel, // Des Paradieses unschuldsvolle Fluren, // Diess willst Du, leitest, gleich den Dioskuren, // Auf Witzes Wogen Deines Schiffes Kiel. // Wer Schwingt sich wohl hinan zu Deiner Welt? // Du mischest bunte Farben, Bilder, Strahlen, // du zürnest, strebst und kannst sie doch nicht mahlen. // Wo Dein Humor vernichtend, schaffend fällt, // Ein Blitz, da sterben Formen, sinken Blüthen; Der Edelstein erglänzt, wo Blitze wüten. V: *Allgemeine Musikalische Zeitung*, 13. 3. 1819, št. 21.

⁶⁵ Du Herrlichster von Deutschlands edel Söhnen, // Mit Königsmacht gebietest Du den Tönen //, Dass furchtbar im Gemüt sie wüten, dröhnen, // Dass liebend sie der Seele Sturm versöhnen. // Der ird'sschen Liebe flüchtige Gewalten, // Der Gottesahnung heimlich hohes Walten, // Des Himmels und des Höllenptubl's (?) Gestalten, // Weißt Du dem tiefsten Herzen zu entfalten. // Wohin Du trittst, Du zauberst, Mosen (?) gleich, // Aus Felsenriff ein Harmonienreich // Und nie versieget Deines Geistes Welle. // Ein strahl des ew'gen Lichts bist Du entsprungen, // Ein Engelchor hat stets durch Dich gesungen; // Du eiltest frühe, ach! Zurück zur Quelle. V: *Allgemeine Musikalische Zeitung*, 13. 3. 1819, št. 21.

⁶⁶ Von Gotes Munde schallt: es werde Licht, // Wo nichts gewesen, blühe Lied und Leben! Und Du gehorchst; mit Macht die Töne weben, // Der Welten Dank zum duft'gen Kranz sich flicht. // Am Kreutz blutet Gottes Sohn und Spricht // Und alle Himmelsräume schweigend beben; // Der Stille hast Du Laute kühn gegeben; // So tönt das Ach! Wenn Mittle's Auge bricht. // Du paartest Fleiß und Kunst mit hohen Gaben, // Verstand und Herz, Gemüt und Sinn zu laben, // Der Tonkunst Inn'res war Dir aufgetan. Du baute langsam, doch mit er'ger Starke; // Dem Zahn des Alters trotzen Deine Werke; // Wie keine fruchtbar, glänzet Dein Bahn. V: *Allgemeine Musikalische Zeitung*, 13. 3. 1819, št. 21.

nu,⁶⁷ ki jih je objavil v *Allgemeine Musikalische Zeitung*,⁶⁸ redno pa je objavljaj tudi v *Wiener Theaterzeitung*. Kar nekaj desetletij kasneje je svoj pesniški žar še vedno negoval, ko je ob priložnosti koncertov Franza Liszta v Rogaški Slatini in Zagrebu slednjemu posvetil tudi pesem, objavljeno v *Allgemeine Theaterzeitung*.⁶⁹

Allgemeine Musikalische Zeitung je veljal za najbolj brano periodiko nemško govorečega prostora, ki je bila namenjena glasbi. Pokrival je vse pomembnejše glasbene dogodke, neredko tudi izven Avstrijske monarhije. V Lannoyevem času ga je urejal priljubljeni Johann Friderik Rochlitz⁷⁰ ob pomoči Gottfrieda Christopha Härtela.⁷¹ Rochlitz je veljal za dobrega prijatelja Goetheja, Schillerja in Carla Marie Webra, prav gotovo pa je vplival na Lannoya, kar nam govorijo njegove objavljene pesmi. Med uredniki prestižne

⁶⁷ Die Urkraft wohnet in des Berges Tiefen // Und Fördert nie Geahndetes zum Licht; // Sie wecket Stürme, die gefesselt schliefen, Ein feur'ger Strom aus hohem Crater bricht. // Doch wo die Glutenbäche tödtend liefen, // Da wächst die Rose bald auf neuer Schicht // Und wo empört die Winde heulend riefen, // Der Edelstein mit Phöbos Glanze ficht. // Du bist der Berg, die Kraft im Busen wohnet, Du strebst hinan zu dem, der straft und lohnet, // Berührst im Fluge alle Seelensaiten. // Es klingt in Dir die Welt mit Lust, mit Schmerzen; // Du singst; es dringet jeder Ton zum Herzen; // Dir horchen alle Menschen, alle Zeiten. V: *Allgemeine Musikalische Zeitung*, 13. 3. 1819, št. 21.

⁶⁸ *Allgemeine Musikalische Zeitung*, mit besonderer Rücksicht auf den österreichischen Kaiserstaat, 13. März, št. 21, 1819.

⁶⁹ Pesem je napisal v Zagrebu, 27. julija 1846: An Franz Liszt. Was die Menschenbrust nur ahnend fühlt, // Was kein Worm Sinn vermag zu deuten, // Was, verständlich nur dem kunstgeweihten // Geiste, hehrer Poesie entquillt: // Offenbart der Genius der Töne, // Der in rauschend – füßer Harmonie // Gleich geheimer Sphären=Poesie, // Dem Gefühl enthüllt das Ewig=Schöne, // Und Du bist der Hohepriester Sin(g)er, // Der, der Kraft und Sendung Dir bewusst, // Mit der Harmonien Götterkunst // Uns berauscht, begeistert, wie noch keiner. // Was Dein gottbefeuet Spiel verkündet, // Was so mächtig Deine Brust durchglüht, // Sei gewiss: in unserem Gemüt // Es ein waches, reges Echo findet. Glej: *Allgemeine Theaterzeitung*, 14., 15. 8. 1846, št. 194 in 195, str. 780.

⁷⁰ Johann Friderik Rochlitz (1769–1842) je študiral teologijo. Tekom študija ga pritegne ljubezen do glasbe, leta 1798 je bil med ustanovitelji glasbene periodike *Allgemeine Musikalische Zeitung*. Omeniti velja več del: Jedem das Seine (1801), Revanche (1804), So geht's (1805), Charaktere interessanter Menschen (1799–1803), Für ruhige Stunden (1828) in mnoga druga. Glej: *Allgemeine Deutsche Biographie* (1890), geslo: Rochlitz, Johann Friedrich, URL: <http://www.deutsche-biographie.de/pnd118601644.html>. (Citirano 25. 4. 2016)

⁷¹ Gottfried Christoph Härtel (1763–1827) je študiral pravo, služboval je v Glauchau, Dresdnu, leta 1798 je bil med glavnimi ustanovitelji glasbene periodike *Allgemeine Musikalische Zeitung*. Zanimal se je tudi tehnične stvari, tako je leta 1816 ustanovil tovarno za izdelovanje klavirjev. Na njegove klavirje so igrali Mendelssohn, Schumann in Wagner. Glej: *Allgemeine Deutsche Biographie* (1890), geslo: Gottfried Christoph Härtel, URL: <http://www.deutsche-biographie.de/pnd118835572.html>. (Citirano 25. 4. 2016).

revije velja v tem obdobju omeniti še Gottfrieda Wilhelma Finka,⁷² ki je revijo urejal od leta 1827.

Zvezo z *Wiener Theaterzeitung* je Lannoyu verjetno posredoval prej omenjeni Ignaz Kollman. *Theaterzeitung* je bil najbolj brani časopis v monarhiji. Urejal ga je Adolf Bäuerle, ki se je zelo dobro znašel v svobodi tiska.⁷³ Časopis je imel zelo dobro razvejano mrežo dopisnikov, med njimi pa najdemo tudi dopisnice. Več poročevalcev je bilo seveda z Dunaja, kjer se omenja tudi Lannoy, ter takrat že na Dunaju živeči Janez Gabriel Seidl, omeniti velja še Heinricha Adamija, ki je zelo pozorno beležil koncertno turnejo Franza Liszta, stalni sodelavci so se oglašali še iz Pariza, Konstantinopla, Aachna, Stuttgarta, Prage, omeniti velja Gunza iz Ljubljane, iz Londona, Weimarja, Mainza, Leipziga, Nürnberga, Münchna, Benetk in Milana, pa tudi z Visa v Dalmaciji.⁷⁴

Lannojevo življenje je bilo razpeto med Viltušem in Dunajem, kjer se je zadrževal predvsem v času koncertne sezone med jesenjo in pomladjo. Na Dunaj je prišel v času, ko je tam kraljeval Beethoven, v cesarski prestolnici se je takrat mudil tudi Carel Maria Weber, ki je ob Gioachinu Rossiniju naredil največji vpliv na mladega komponista.⁷⁵ Na Dunaju se je seznanil z Beethovnom, Hectorjem Berliozom, Aleksandrom Boucherjem, Karlom Czernyjem, Félicien Davidom, Gaetanom Donizettijem, Franzem Lachnerjem, Franzem Lisztom, Felixom Mendelssohnom Bartholdyjem, Ignazem Moschelesom, sinom Wofganga Amadeusa Mozarta, Ignazem Seyfriedom, Wenzlom J. Tomaschckeom, Henrijem Vieuxtempsom ter Janezom Vesquejem Püttlingenom,⁷⁶ s katerim sta bila povezana še iz rane mladosti, saj sta oba očeta kot uradnika služila v Avstrijski Nizozemski. Od tam sta se obe družini po porazu

⁷² Gottfried Wilhelm Fink (1783–1846) je zaslovel kot komponist, glasbeni kritik in enciklopedist. Ob urednikovanju glasbene periodike *Allgemeine Musikalische Zeitung* je sodeloval kot pisec *Brockhaus Conversations-Lexikon*; *Universales Lexikon der Tonkunst*, *Allgemeine Encyclopädie von Ersch und Gruber*. Glej: *Allgemeine Deutsche Biographie* (1890), geslo: Gottfried Wilhelm Fink, URL: <http://www.deutsche-biographie.de/pnd118687301.html>. (Citirano 25. 4. 2016).

⁷³ Adolf Bäuerle (1786–1859) velja za enega najpomembnejših dunajskih založnikov. Že kot 18-letnik začne leta 1804 izdajati *Wiener Theaterzeitung*, ki je med leti 1820 in 1847 veljal za najbolj razširjen časopis v monarhiji. Bäuerle je napisal tudi več romanov, v katerih se prepozna kritičnost svoje dobe. Glej: WURZBACH, C. 1856, str. 118.

⁷⁴ *Wiener Theaterzeitung*, 6. 10. 1843, št. 239.

⁷⁵ SUPPAN, W. 2009 (2), str. 82–88. Na omenjeni članek me je opozorila dr. Karmen Salmič Kovačič iz Univerzitetne knjižnice v Mariboru, oddelka za Glasbene in filmske zbirke, za kar se ji iskreno zahvaljujem.

⁷⁶ SUPPAN, W. 1965, str. 9.

Habsburžanov vrnili v domovino.⁷⁷ To je čas, ko se je Lannoyeva glasbena kariera prav gotovo strmo povzpela. Enega največjih uspehov je dosegel z melodramo *Eih Uhr der Zauberbund um Mitternacht*, ki je bila v dunajskem gledališču premierno uprizorjena 21. novembra 1822 in je do 3. septembra doživela kar 72 ponovitev.⁷⁸ V naslednjih letih se je Lannoy dodobra uveljavil na dunajskih glasbenih odrih, saj je med leti 1823 in 1835 kar 16-krat dirigiral na večerih dunajskega glasbenega društva in bil praktično prvi dirigent društva. Leta 1824 je bila na sporedu društva Lannoyeva himna, leta 1829 je prispeval še uverturo.⁷⁹ Vsega skupaj je napisal okoli 70 del za različne instrumente.

Leta 1825 je Lannoy prevzel vodstvo Glasbenega Konservatorija, kjer se je posvečal pisanju statuta. Mandat je verjetno zaradi vse večjih obveznosti pri organizaciji *Concerts spirituels* leta 1835 odložil.⁸⁰

Z organizacijo tako imenovanih *concerts spirituel*⁸¹ je na Dunaju začel Franz Xaver Gebauer, s prvim koncertom 1. oktobra 1819.⁸² Gebauer je umrl leta 1822, nasledi ga Ferdinand Piringer, ki pa zaradi slabega zdravja prav tako ni zmožal prevzeti organizacijo koncertov. Leta 1823 je tako v delovanju koncertov prišlo do krajšega premora. Že naslednje leto je organizacijo prevzel Lannoy⁸³ ob pomoči Karla Holza in Ludvika Titzeja. Lannoy se je s *concerts spirituel* kot glasbeni navdušenec prav gotovo seznanil že v času bivanja v Parizu, kar je verjetno prišlo zelo prav relativno mlademu glasbenemu društvu. Na koncertnem programu so bila dela Beethovna, Mozarta, Haydna, Händla,

⁷⁷ Janez Vesque pl. Püttlingen (1803–1883) je naredil bleščečo kariero v Avstrijski monarhiji. Njegov istoimenski oče je tako kot Lannoyev oče, služboval v Bruslju, od koder se je umaknil po prihodu Napoleona. V začetku 19. st. se mu je uspelo zaposliti v uradniški službi na Dunaju. Njegov sin, Püttlinger mlajši je dokončal pravo in se izkazal v avstrijski diplomaciji. Ob pravnih izobrazbi se je ves čas izpopolnjeval v glasbi, napisal je več opernih del, dela za klavir in violino. Kot pisec pa se je posvečal predvsem pravicam glasbenikov. Glej: WURZBACH, C. 1872, str. 196–207.

⁷⁸ SUPPAN, W. 1960, str. 16.

⁷⁹ HANSLICK, E. 1869, str. 159.

⁸⁰ SUPPAN, W. 1960, str. 15.

⁸¹ *Concert spirituel* je bil ustanovljen v Parizu leta 1825 in je potekal vse do leta 1890. Izvedli so 24 koncertov letno. Izvajali so predvsem sakralno, pa tudi sekularno vokalno glasbo. Nastopajoči so izhajali iz vrst opere. Na splošno so prinesli koncerti v mesto pravo glasbeno osvežitev, izvedba pa je potekala na zelo visoki ravni. Na sporedu so bila tudi dela Mozarta in Haydna. Čeprav so se koncerti v Parizu končali leta 1790, je njihov duh odmeval po Evropi. Janez Friderik Reinhardt (1752–1814) je začel z istoimenskim ciklom v Berlinu leta 1783, na Dunaju pa Franz Xaver Gebauer leta 1819. Glej: COOPER, J. M. 2013, str. 134.

⁸² Koncerti se niso sprva imenovali *concerts spirituel*, ampak 18. *Vocal und Instrumental-concerte*. Prvi koncerti so potekali v dvorani *Zur Mehlgrube*. Koncert je potekal vsakih 14 dni, ob petkih med 16. in 18. uro. Glej: HANSLICK, E. 1869, str. 186.

⁸³ Prav tam, str. 187.

Salierija in drugih.⁸⁴ Ludvig Spohr je napisano 5. simfonijo v C-molu posvetil prav ekipi organizatorjev *concerts spirituel*.⁸⁵ Z organizacijo koncertov je Lannoy prišel v stik z vso glasbeno elito, ki je delovala na Dunaju, od Karla Czernyja do Franza Liszta in mnogih drugih, ki so imeli koncerte na Dunaju. Koncerti so bili namenjeni predvsem kulturi naklonjenemu meščanstvu,⁸⁶ razpisovali pa so tudi denarne nagrade za najboljšo simfonijo.⁸⁷ V svojem salonu na Dunaju je Lannoy gostil eminentne glasbenike prve polovice 19. stoletja, med katerimi velja izpostaviti italijanskega skladatelja Gaetana Donizettija, mladega Mattea Salvija ter seveda pianista Franza Liszta ter Carla Mayerja.⁸⁸

V 30. letih 19. stoletja se ob *Gesellschaft der Musikfreunde* uveljavijo kot organizator kakovostnih koncertov. Koncerti potekajo od leta 1832 v prostorih prej omenjenega glasbenega društva, leta 1834 pa se preselijo nazaj v prostore koncertne dvorane Deželne hiše. Že štiri leta kasneje pa jih najdemo spet v prostorih *Gesellschaft der Musikfreunde*.⁸⁹ Organizatorji *concerts spirituel* so v svoje vrste vabili tudi druge komponiste, ki so prijavljali svoja dela na glasbeni repertoar.

V tem času je Lannoy aktivno sodeloval pri nastajanju dela *Aesthetisches Lexikon*,⁹⁰ ki je vključeval gesla s področja poezije, retorike, glasbe, kiparstva, grafike, arhitekture, slikarstva, gledališča in drugih področij. Namen leksikona je bilo zbrati vedenje o lepi umetnosti, ki bi na enem mestu omogočila literatom, glasbenikom, slikarjem in drugim umetnikom vpogled v svet umetnosti.⁹¹ Lannoy, takrat že očitno uveljavljen glasbeni kritik in teoretik na Dunaju, častni član več glasbenih društev, predstojnik Glasbenega Konservatorija na Dunaju in promotor koncertov, je prevzel urejanje in pripravo glasbenega dela leksikona,⁹² ki je zajemal dovršen del leksikona. Za glasbo pravi, da je »najčistejša umetnost«, ki sodi v nebeške sfere, njeni toni pa se dotaknejo vsakega poslušalca. Religija, ljubezen in glasba sežejo v sfero božjega.⁹³ Narodna glasba je tista, ki izžareva karakter naroda in se po obliki, gibanju in ključu razlikuje od melodij, ki so običajne v drugih državah.⁹⁴

⁸⁴ Podrobnejši program za leto 1819–1821 glej: HANSLICK, E. 1869, str. 189–190.

⁸⁵ *Jahrbücher des Deutschen Nationalvereins für Musik und Ihre Wissenschaft*, 1840, str. 138.

⁸⁶ SUPPAN, W. 1960, str. 16.

⁸⁷ Glej: *Der Wanderer*, 23. 1. 1836, št. 23.

⁸⁸ *Genealogie und Geschichte des, dem flanderischen Uradel angehörigen freiherrlichen Geschlechtes der Lannoy*, Marburg, 1888, str. 13.

⁸⁹ HANSLICK, E. 1869, str. 307–308.

⁹⁰ Več o leksikonu ter o pojmovanju estetike glej: BLAUKOPF, K. 1995, str. 71–76.

⁹¹ JEITTELES, I. 1835, str. V.

⁹² Poglobljeno glasbeno analizo o delu Eduarda Lannoya v omenjenem delu glej: BLAUKOPF, K. 1995, str. 79–88.

⁹³ JEITTELES, I. 1837, geslo: *Musik*, str. 100–106.

⁹⁴ Prav tam, geslo: *Nationalliteratur*, *Nationaldichter*, *Nationalmusik*, str. 119.

Urednik leksikona Ludvik Jeitteles (1794–1858)⁹⁵ je Lannoyju posvetil tudi pesem z naslovom: *El purgatorio de San Patricio*. Na svojem popotovanju do Rima je Jeitteles potoval tudi preko Štajerske, kjer se je ustavil pri Lannoyju na Viltušu, za katerega pravi, da je »plemenit v knjigah«. Poimenuje ga kot »*Edel im Buche der großen Götter, wie auf der Rolle des Zensors*«.⁹⁶ Jeittels vidi Lannoyevo odmaknjeno domovanje v Viltušu kot misteriozno zavetje za bogove, kamor imajo dostop le posvečeni.

Allgemeine Theaterzeitung je izdajo Leksikona pospremil z naklonjenimi besedami do odgovornega urednika Jeittelsa, za katerega ugotavljajo, da je človek širokega spektra z izjemno erudicijo, glasbeni del pa je uredil Lannoy, ki slovi po matematičnem in praktičnem znanju.⁹⁷ Avtor članka nadaljuje, da je leksikon dostopen vsem ljubiteljem umetnosti, tudi damam, ki ljubijo in negujejo umetnost.⁹⁸

LANNOJEV ODNOS DO GLASBENIC

Lannoyev glasbeni svet je do sebe spustil tudi nežnejši spol, ki si je takrat utiral pota na javna prizorišča. Med temi velja izpostaviti vsaj dve divi,⁹⁹ do katerih se je Lannoy tudi osebno opredelil. Neposredno po koncertu Franza Liszta v Mariboru 16. 6. 1846 je v trenutkih, ko je mladi virtuozi še spal, Lannoy izkoristil ter napisal krajši potopis s turneje, ki je bil objavljen tudi v *Allgemeine Theaterzeitung* 20. julija 1846. V njem se v drugem delu pisma (prvi del je posvečen Lisztovemu koncertu v Mariboru¹⁰⁰) dotakne ustvarjalnega erosa Jenny Lind in Karoline Ungher: »Ko človek zapusti neki kraj, kjer je bival dalj časa, zaman upa, da si bo z nenadnim vstopom v nov krog idej odpočil ob novih

⁹⁵ Ludvik Jeitteles (1794–1858), pesnik in pisatelj, se je rodil v Pragi, živel pa na Dunaju, kjer se je verjetno spoznal tudi z Lannoyem. V letih 1821 in 1822 je bil aktiven član Bethovnovnega društva. Slednji je uglasbil tudi eno izmed njegovih pesmi z naslovom *An die ferne Geliebte*. Glej: WURZBACH, C. 1863, str. 122.

⁹⁶ Gre za besedno igro, ki se nanaša na kultno svetišče velikih bogov v grški mitologiji, ki se je nahajalo v Trakiji na otoku Samotraki, od koder izhajajo znameniti elevzinski misteriji. Glej: JEITTELES, I. 1844, str. 9.

⁹⁷ *Allgemeine Theaterzeitung und Originalblatt für Kunst, Literatur, Musik, Mode und gesellschaftliches Leben*, 2. junij 1835, št. 109.

⁹⁸ Prav tam.

⁹⁹ Več o pojmovanju in dožemanju glasbenic glej: Magdalena Bruckmüller-Schindler, The diva between admiration and contempt: the cult state of exceptional music artists in the 19th century, v: *Museoeurope 3: Europe in the time of Franz Liszt, collected volume of the symposium*, 13.–15. 10. 2016, str. 150–161, dostopno na: http://www.museoeurope.si/userfiles/MuseoEurope_2016.pdf.

¹⁰⁰ Glej: HABJANIČ, O. 2016, str. 12–13.

podobah in ne bo več slišal mestnih govoric, da zaradi njihovega poslušanja do onemoglosti ne želi slišati ničesar več.

Z nama je potovala družina z Dunaja. Mlad deklič ni mogel prenehati peti slave Jenny Lind. V določenih pogledih sem se z njo strinjal, vendar si nisem mogel pomagati, da bi bil drugačnega mnenja pri najpomembnejših rečeh, in sem se trudil njeno visokoletče navdušenje nekoliko zmanjšati, jo skušal potegniti nazaj na trdna tla resničnosti iz vrhov poezije, po katerih se je vedno znova opito mudila. To moje neplodno početje mi je prineslo kar nekaj nejevoljnih pogledov in bilo mi je žal, saj je bilo bitje ljubko in cvetoče.

Njen bratranec se z menoj ni popolnoma strinjal, vendar je odkrito nastopil kot nasprotnik slavljene umetnice, in to tako, da ga je neka druga gospa, ki je sedela poleg nas in je preslišala predhodni pogovor, v svoji raztresenosti vprašala: Kaj najbolj občudujete pri Lindovi? In on ji je nato z vso ihto odvrnil: Norost velikega števila Dunajčanov, drago dete. Ta njegov hoteni epigram pa je njegova sestrčna tako slabo sprejela, da mu od tega trenutka ni hotela več nameniti niti besede niti pogleda.«¹⁰¹

Lannoy se torej nikakor ni mogel sprijazniti s slavo, ki jo je mlada sopotnica pela švedski operni divi Jenny Lind.¹⁰² Na neki način se je z njim strinjal tudi Lannoyev prijatelj Franz Liszt. Sledji namreč v pismu leta 1857 piše dirigentu Karlu Turanyi v Aachen, kjer o Jenny Lind meni naslednje: »Gospa Lind – Goldschmidt velja za nedotakljivo v svojih bleščečih pevskih podvigih, tako kot enako velja za Händla kot komponista, vendar pa z eno razliko, kar gre v prid gospe Lind: dela Händla nekatere ljudi dolgočasi in zado vedno ne napolni blagajne, po drugi strani pa preprosto obnašanje gospe Lind zagotavlja veselje poslušalcev, kakor tudi tistih, ki so pri blagajni. V kolikor torej izpostavimo pri glasbenih festivalih ugodje in komercialni uspeh, potem si prav gotovo noben umetnik in še manj glasbena umetnina ne bo upala tekmovati s cenjeno in opevano gospo Lind, in ob tem zagotoviti enako privlačnost. Brez kakršnega koli ugovora, morem podati svoje skromno mnenje, da s to privlačnostjo vse drugo, do katerega ne morem biti indiferenten, postane odveč; tako kot Ludvig XIV predstavlja državo, tako gospa Lind oblikuje aktualni glasbeni festival...«¹⁰³

¹⁰¹ *Allgemeine Theaterzeitung*, 20. julij 1846, št. 172.

¹⁰² Johanna Marija Lind (1820–1887), je kot Jenny Lind zaslovela konec 30. let 19. stoletja z debijem kot Agatha v *Der Freischütz*. Normo poje prvič 19. 5. 1841. Nato se zaradi težav z glasom umakne, konec leta 1841 se za 10 mesecev izpopolnjuje pri Manuelu Garciji. Nastopala je po Skandinaviji, preboj pa ji je uspel tudi v Londonu. V 40. letih je nastopala na glasbenih odrih Evrope, v 50. letih pa je imela daljšo turnejo po Ameriki, kjer je požela izjemne uspehe. Universalmuseum Joanneum hrani izjemno porcelanasto figurico Jenny Lind v obliki namiznega zvonca. Za ta podatek se iskreno zahvaljujem dr. Ulrichu Beckerju. Glej: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, (ur. Stanley Sadie), X, 1980, geslo: Jenny Lind, str. 865–866.

¹⁰³ *Allgemeine Musikzeitung*, 11. julij 1890.

V pismu je po eni strani izpovedana nenavadna priljubljenost dive Lind, ki jo publika mora slišati, sam Liszt pa po drugi strani izpostavlja, da njena virtuoznost in popularnost škodi sami umetnosti.¹⁰⁴ Liszt je v tem primeru tudi dosegel svoje ter Jenny Lind ni uvrstil na 35. glasbeni festival Spodnjega Rena.

Priljubljenost Jenny Lind je bila sredi 40. let na višku. V priljubljenem časopisu, na katerega se je Lannoy tudi sam opiral, *Allgemeine Theaterzeitung*, je v januarju 1846 moč zaslediti reportažo Hermanna Michaelsona iz Berlina,¹⁰⁵ v kateri pravi, da je pri velikemu številu abonentov Operne hiše velika sreča dobiti karto za predstavo Jenny Lind.¹⁰⁶ Avtor izpostavlja večplastnost glasu Jenny Lind, ki z lahkoto nastopa zdaj kot Norma zdaj kot Amina, potem kot Agata. Mlada umetnica je bila še posebej priljubljena pri višjem damskem sloju, v Berlinu pa so jo lahko poslušali med januarjem in marcem.¹⁰⁷ Na evropski turneji leta 1846 se je premierno ustavila tudi na Dunaju,¹⁰⁸ kjer je v privatnem gledališču imela koncert 23. aprila v vlogi Norme, torej je nastopila s podobnim repertoarjem kot že v Berlinu. Že naslednji dan je izšla obsežna kritika o poetičnosti, o izjemni dramaturgiji Jenny Lind. Avtor izpostavlja, da je Dunaj videl že mnogo izvedb Norme, »vendar pa je to mentalno spopadanje Lindove z Normo neskončno lepo, poetična poslastica, prežeta s poetično svežimi občutki, vse, kar smo do sedaj slišali in videli, bo po tem nastopu pozabljeno«.¹⁰⁹ Lindova je torej s svojo interpretacijo Norme občinstvo navdušila. Izpostavil je njen izjemen sopran, ki ne seže do vrtoglavih »šolskih« višin, ampak gre tukaj za resnično tonsko, nežno in močno enakomerno vibriranje. Gre za popolno umetniško uniformnost organa in harmonije tona. V primeru Jenny Lind ne gre za močno, doneče petje, ampak za ljubeč in obenem silovit ton, ki vključuje čare poetike in svojstveno misterioznost.¹¹⁰ Briljantna je bila tudi v igri. Njena igra je plemenita, dostojanstvena, vsak trenutek je zaključena slika, ki izžareva lepoto, tako pristna in resnična je njena igra, da na drugo

¹⁰⁴ WALKER, A. 1989, str. 416, glej tudi opombo 72. Zanimiv je Walkerjev komentar, da je virtuoznost Jenny Lind, nehote Liszta spomnila na njegova leta nenehnega nastopanja in izpostavljanja.

¹⁰⁵ V Berlinu je prvič nastopila leta 1844, sledijo koncerti v Hannovru, Hamburgu, Darmstadtu, Copenhagenu in nato spet v Berlinu, kjer ostane pet mesecev. Glej: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, (ur. Stanley Sadie), X, 1980, geslo: Jenny Lind, str. 865–866.

¹⁰⁶ *Allgemeine Theaterzeitung*, 22. januar 1846, št. 19.

¹⁰⁷ Prav tam.

¹⁰⁸ Na Dunaj se ponovno vrne že naslednje leto, ko Dunajčane prevzame v vlogi Marie. Iz Dunaja se odpravi v London, kjer v naslednjih letih povzroči t. i. *Jenny Lind fever*. Glej: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, (ur. Stanley Sadie), X, 1980, geslo: Jenny Lind, str. 865–866.

¹⁰⁹ *Allgemeine Theaterzeitung*, 24. april 1846, št. 98.

¹¹⁰ Prav tam.

ne moremo niti misliti. Mrzlica Jenny Lind se je samo še stopnjevala, zato ni prav nič nenavadno navdušenje Lannoyeve sopotnice nad omenjeno pevko. Že naslednji dan je bila v istem časopisu objavljena pesem, posvečena Jenny Lind.¹¹¹ Na Dunaju je izvedla deset koncertov, med temi je dvakrat nastopila kot Norma, kot Agata je nastopla v operi *Freischützen*, kot Lucia v operi *Lucia von Lammer Moor*, kot Amina v *Nachtwandlerin*, kot Alice v *Robertu*, in kot Beatrice v *Ghibellinen*.¹¹² Da so mnenja bila deljena in da je Jenny Lind povzročila burne razprave med dunajskim glasbenim svetom, priča izpoved takratnega gledališkega igralca Karla Swiedacka, ki pod psevdonimom Karla Elmara objavi hvalnico, za njeno petje pa pravi, da je »poezija petja«¹¹³ ter obenem zanika mnenja nekaterih, ki v petju Jenny Lind vidijo amaterizem. *Allgemeine Theaterzeitung* je koncerte Jenny Lind na Dunaju pozorno spremljal in analiziral, pri tem je v glavnem izražal pozitivna stališča do njenih nastopov.¹¹⁴ Vročica se je tistega leta samo še stopnjevala. Novembra je na naslovnici priljubljenega časopisa objavil novelo Fridrich Dorn z naslovom *Jenny Lind als Schutzengel*,¹¹⁵ kar kaže na priljubljenost omenjene pevke med splošno glasbeno publiko.

Po drugi strani pa je Lannoy imel izjemno dobro mnenje vsaj o dveh pevkah, o Adelaide Kemble¹¹⁶ in o Karolini Ungher.¹¹⁷ S prvo je nastopal 22. avgusta 1837 v priljubljenem češkem zdravilišču Karlovy Vary, kjer sta nastopila

¹¹¹ Prav tam, 25. april 1846, št. 99.

¹¹² Prav tam.

¹¹³ Prav tam.

¹¹⁴ Glej *Allgemeine Theaterzeitung* za mesec april in maj leta 1846.

¹¹⁵ *Allgemeine Theaterzeitung*, 9. november 1846, št. 268.

¹¹⁶ Adeliede Kemble (1815–1879) je izhajala iz angleške igralske družine. Zaslovela je kot operna pevka z debijem *Norme* v Londonu 13. 5. 1835. V petju se je izpopolnjevala v Londonu in v Italiji. Leta 1839 je kot *Norma* nastopila v Benetkah, naslednje leto pa je pela v Trstu, Milanu, Padovi, Bologni in Mantovi. Leta 1841 se je vrnila v Anglijo. Po poroki l. 1843 je preneha z nastopi. Glej: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, (ur. Stanley Sadie), IX, 1980, geslo: Adelaide Kemble, str. 858–859.

¹¹⁷ Karolina Ungher (1803–1877) je bila rojena na Dunaju kot hčerka Johanna Karla, profesorja na Therezijanski Akademiji; v rani mladosti se je učila klavir, kot pevka se je izpopolnjevala pri Josephu Mozzatiju, Ugo Bassiju, pozneje še pri Aloysiu Webbru in J. M. Voglu ter D. Roncini v Milanu. Svoj debi je doživela leta 1824 kot Dorabella v *Così fan tutte*; pela je pri izvedbi Beethovnov 9. simfonije na koncertu 7. 5. 1824 na Dunaju v Kärntnertor Theater. Na koncertu je bil prisoten tudi sam Beethoven, ki je takrat že popolnoma oglušel. Ungherjeva ga je obrnila proti občinstvu, da bi videl ovacije slednjih. Za Ungherjevo je Donizetti napisal *Parisino*, *Belisario*, *Mario di Rudenz*; Bellini ji napiše *La straniera*, Mercadanta *Le due illustre rivali*; Pucini *Niobe*. Po poroki s F. Sabatierom (prevede Goethejevega Fausta v francoščino) se je leta 1843 umaknila iz glasbenih odrov. Glej: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, (ur. Stanley Sadie), XIX, 1980, geslo: Karoline Ungher, str. 858–859.

ob priložnosti obiska hanovskega kralja in kraljice.¹¹⁸ Veličino operne pevke Karoline Ungher je izpostavil Franz Liszt v pismu namenjenem Eduardu Lannoyu. Pismo je bilo objavljeno v *Allgemeine Theaterzeitung* 16. aprila 1839. V njem pravi: »Prosil sem zelo ljubeznivo dekle, veliko umetnico (ona je oboje hkrati, zelo redek primer), da bi Ti izročila ta paket. Ungherjeva je čudovita na odru, sublimna, neprimerljiva; odlična je v prijateljskih odnosih in polna prijaznosti. Za talente, kot so njeni, in Bog ve, ali so navadni, ni nobene poštene pravice, razen entuziazma. Nikakor ne dvomim, da Ti bodo Dunajčani hvaležni za zasluge. Vsekakor bo navdušila Entusiasmo, furore c fantatismo. V kolikor si jo videl v 'Lukreziji', v 'Il Giuramentu', v 'Parisini' ali kateri koli slabi italijanski operi (za to je čudežno videti, kako najslabše igre izrabi v svojo korist in interpretacijo), zato boš tako kot jaz povedal, da je nemogoče, še kaj več narediti pri tej dramski umetnosti. Brez pretiravanja in pristranskosti se mi trenutno zdi največja odrska umetnica (v plemenitem in razširjenem smislu besede), ki hodi po 'evropskih mejah'. Toda, ker si tako vesel, da jo boš lahko videl in občudoval za polne tri mesece, Ti ne želim več o tem pisati, predlagam Ti samo, da v dneh italijanskih oper, porabiš manj rezervacij kot lani. Ko boš enkrat videl Ungherjevo, se ne boš mogel vzdržati, da se ne bi vrnila ... in večkrat kot jo boš videl, bolje kot jo boš spoznal, bolj Ti bo všeč.«¹¹⁹

Liszt je v pismu ne more prehvaliti, šteje jo za trenutno največjo operno pevko na odru, njene vloge pa naredijo še tako slabo italijansko operno delo za veličastno. Liszt je Karoline Ungher Lannoyu prav gotovo priporočal, saj je v tistem času Lannoy bil na čelu *concerts spirituel*, ki jih je v tistem času s polno vnemo organiziral na Dunaju. Gre za čas, ko je Liszt z Ungherjevo nastopil v Trstu, v njeni družbi pa je preživel tudi celoten večer koncerta.¹²⁰ Liszt se je za Ungherjevo zanimal tudi v pismu Simonu Löwyju, kateremu piše na Dunaj iz Londona 20. maja 1841 in ga sprašuje, ali je Ungherjeva na Dunaju.¹²¹

Lannoy se o pevki Karolini Ungher razpiše v že omenjeni reportaži iz Lisztovega koncerta v Mariboru, kjer v nestrinjanju s poudarjeno veličino Jenny Lind izpostavi pozitiven primer pevke Ungherjeve. »Pri takih sporih

¹¹⁸ *Neue Zeitschrift für Musik*, 87. Jahrgang, 1920, str. 45.

¹¹⁹ *Allgemeine Theaterzeitung*, 16. 4. 1839, št. 76.

¹²⁰ Liszt in Ungherjeva sta v Trstu imela koncert 29. oktobra 1839. Glej: WALKER, A. 1983, str. 280.

¹²¹ Franz Liszt's Briefe: Gesammelt und herausgegeben von La Mara, Band I.: Von Paris bis Rom, Leipzig, 1893, pismo št. 32., str. 42. Franz Liszt je Ungherjevo spoznal na svojem debiju leta 1822 na Dunaju, kjer je ravno takrat tudi nastopala kot 19. letna pevka. Ob njiju še Leo Lubin, violinist. Ungherjeva je pela Rossinijevo arijo iz opere *Demetrio e Polibio*. Glej: WALKER, A. 1983, str. 77–78, glej tudi opombo 15 na strani 77 v prej omenjenem delu.

nasprotujočih si mnenj je, kot po navadi, resnica spet nekje na sredi in mislim, da lahko nekaj prispevam k zgladitvi tega spora, če povem naslednje: da je vsaka beseda resnična in prosta vseh primesi. Leta 1839 sem prišel iz Karlsbada v Dresden. Z vso pravico slavná, genialna in bistrournna Karoline Ungher, sedaj gospa Sabatier, je gostovala prav v nazadnje omenjenem kraju in v veliki meri očarala občinstvo.

*Govorilo se je samo o njej in o njeni visoki umetnosti, njenem smislu in čustveni izvedbi, njeni popolni deklamaciji, njenem poetičnem pogledu, ustrezní glasbi in tako naprej. Med njenimi oboževalci je bil še posebej opazen g. R. Njegova usta so vedno, kadar je poln navdušenja hvalil veliko umetnico, prešla vse meje. Trdil je, da jo je njena uprizoritev »stala« delček njene lepe duše. Še posebej ni mogel prehvaliti prizora iz Rossinijevega »Otella«, ko Desdemona pade pred noge svojemu očetu in zapoje: *Se il padre m'abbandona.**

*Karolini, ki sem jo vsak dan videl in ki je bila prav tako razumna kot tudi bistrournna, se je zdelo to prekomerno navdušenje srčno dolgočasno in je imela do gospoda R. zelo bežen odnos, njegovim empatičnim tiradam ni namenila skoraj nobene pozornosti. On se ni vdal in je v moji prisotnosti približno že dvajsetič ponovil svojo puhlico o delčku njene lepe duše, tedaj pa je ona dejala: Danes pojem Desdemono, bodite resnično pozorni pri tistem delu, ko pojem *Se il padre m'abbandona*, in boste videli svoj čudež. Potem pa sami presodite, ali me vsaka uprizoritev res stane delček moje lepe duše, kot pravite! – Zvečer so bile gospoda R. seveda same oči in ušesa. Desdemona pade pred svojega očeta (če se ne motim, je vlogo Brabantia igral Zesi), ga prime za roko in ugrizne v mezinec. Ah briconna! zakriči Zesi in ji iztrga svojo roko, občinstvo divje aplavdira, nič od tega ni videlo. Desdemona še drugič ponovi besede *Se il padre m'abbandona*, se pokrije z Brabantiovim plaščem in napravi grimaso, vidno samo njenemu oboževalcu gospodu R., ki je sedel v sprednji loži. Sledi nov val aplavza očaranih poslušalcev.*

Pripetilo se je tudi med to opero, če se ne motim, da je Karoline, medtem ko so prostrani prostori prepolne operne hiše ravno doneli od divjega aplavza, tiho prišepnila basistu: Vaša lasulja je postrani! Pevac jo hoče popraviti in svoj naglavni okras obrne v popolnoma napačno smer in –sledi smeh.

To, kar tukaj navajam, nima niti slučajno namena zmanjšati zaslug pomembnih pevcev in pevk. Velike stvari, ki se tičejo narave in umetnosti, morajo delovati skupaj, da bi ustvarile izvrstno odrsko umetnico, drugače bi bile bolj pogoste, kot so; vendar želim popraviti pogosta napačna mnenja in pokazati, kaj je pri tem pravzaprav pomembno.

Nikdar ne smemo zamenjati igralk s samo uprizoritvijo. Operni pevki Ungher in Pasta sta igrali Normo, Desdemono; če bi se skušali popolnoma poistovetiti s svojima vlogama, bi ju slabo upodobili in v najboljšem primeru bi se jima posmehovali.

Zato pa je res, ko pravimo: R. je bila kot Amine zelo očarljiva, kot Elizabeta dostojanstvena, v »Egmontu« je igrala Klärchen res čustveno; lahko rečemo tudi: bila je milina, dostojanstvo, njen nastop je ganil najgloblji del moje duše. Vendar človek ne sme nikdar zamenjati znaka za stvar samo in igre vzeti zares, ker drugače zapade v nesmiselno pretiravanje in oboževanje umetnikov, s čimer na koncu umetnosti bolj škodi kakor koristi.

Dober star pregovor pravi Moderato durnat. A danes zapravljamo toliko »umetnega« in plačanega navdušenja za povprečnost, da se pravo merilo za hvalo izgubi in se občinstvo zmede ter se sploh ne znajde. Zato ne škodi, če občasno vlijemo nekaj kapljic čiste, zdrave vode v ta (za)vreti, motni jabolčni mošt.

Sicer pa mi je Karoline Ungher pisala več zanimivih pisem o novejši italijanski glasbi in imela čudne pripombe o svojem umetniškem delovanju, ki jih bom ob boljšem navdihu tudi sporočil. Trenutno pisem nimam pri roki in pišem v veliki naglici, zato po svoji pohvalni navadi tudi nekoliko nečitljivo, zaradi česar tudi prosim, da se ob morebitnem pojavu tiskarskih napak časopisu Grazer to odpusti.¹²²

Slavospev nadaljuje tudi v naslednjem pismu, ki je v bistvu nadaljevanje reportaže iz Maribora, a se v pismu posveča zgolj operni veličini Ungherjeve. O Karolini Ungher je takrat premišljeval in pisal že iz priljubljenega zdravilišča v Rogaški Slatini 8. julija 1846. Iz pisma izvemo, da je bila Karolina Ungher prav tako namenjena v Konstantinopol, torej prav v istem času, ko se je tja odpravljajl Franz Liszt, v času pisanja pa je bila nekje v Grčiji. Karolino je imel za svojo iskreno, občudujočo prijateljico, ki ga je očarala tudi s svojim pogledom na glasbo. »Nekoč je ob mizi tekel pogovor o trenutnih recitalih italijanskih pevcev, ki bi jih rad uprizoril, še posebej v njihovem pretiravanju, in v kolikor so začetniki, bi poskusil, po visokih tonih, skleniti novo pogodbo. Karolina je povedala naslednje: »Ko sem opazila, da moj glas slabi, in ko sem opazila, da recimo, Rossinija, ne morem izvajati z običajno virtuoznostjo in gotovostjo, a sem ga tu in tam odpela, sem se naslonila na interpretacijo, sem ponovno pogledala Lucrezio Borgio, ki je odigrala tako močne vloge kot so Parissina, Ana Bolena in druge, ki sem jih tudi sama pravilno odpela, vidim, da sem pravilno presodila. Pri teh vlogah je bil moj glas dovolj močan, da sem jih lahko razvila in razbila pri ključnih točkah deset krat zaporedoma, in vse to na račun prevelikega vpliva; (ravno) dovolj, da je bila publika zadovoljna in aplavdirala. Moriani in Roneoni sta se mi pridružila in ta manira je postala prevladujoča«, in doda »Vendar mladi talenti ne bi smeli slediti tej poti, ampak najprej prepevati ter se nato naučiti dobro igrati. Taki pripomočki so dovoljeni le tistim, ki so nekoč dobro peli, a tega sedaj več ne zmorejo.«¹²³ Lannoy nato poda svoje mnenje

¹²² Allgemeine Theaterzeitung, 13. julij 1846, št. 141.

¹²³ Allgemeine Theaterzeitung, 20. julij 1846, št. 172.

in komentar. »Obenem, kot potrjujejo izkušnje, da čudovit glas, odličen talent ter dobra šola še ne zadoščajo, da bi ustvarili čudovito pevko. Za vsa ta darila narave in umetnosti, mora biti prisotna tudi rutina in sposobnost opazovanja. Samo ko umetnica spozna, kaj intrigira publiko, ko je presegla mehansko, ko pozna in uporablja svoje prednosti, ki se jih zaveda, svojo notranjo moč, ki jo drži vsepovsod, ker brez (njene) Načina ni prave umetniške uprizoritve; osebnost je sestavljena, je preudarna, pozorna, celo pripravljena na nepredvidene dogodke, ki niso, kot misli množica, poetično prevzeta v ekstazi navdušenja. Z vsako besedo, vsako noto, ve, kaj počne in hoče; ona lahko naredi kar hoče in bo vedno očarala poslušalce, ki se smeji in jočejo na njen ukaz. Vendar ta sila, samozavedanja lastne osebnosti, je samo sadež rutine, srečno presežene mehanske umetnosti, prav zaradi tega je veliko pevcev najboljših, ko jim začne pešati glas; tako Umetnost praznuje Zmago nad Naravo. Želim dati en primer povedanega, vadila sem prvo arijo priljubljene Sophie Löwe, ki jo je izvajala mnogo let pred publiko, bilo je, če se ne motim, v Društvu – Concerte. Izbrala je veliko Belinijevo arijo 'Straniera' v B-molu. Sofijin glas, pravzaprav kontraalt, z lepo izdelanimi barvami, ki so bile takrat izjemno močne in kovinsko bogate, je res navdihnili njeno razpoloženje. Ko sem prevzela Teri, v tistem času ni razumela italijanščine, videla sem jo, kako so jo preplavila čustva, sopihala in zardevala ter pela z vsem ognjem prve mladenke, z entuziazmom, ki ga bo komaj kdaj spet občutila. Navdušila je tudi občinstvo, ki se je odzvalo z večkratnim aplavzom; vendar pa ji je manjkala rutina. Bila je previdna pri produkciji, vsa 'Straniera', vendar je prevzela sebe, pogosto je bila previsoka, in kljub mojim številnim nasvetom in dobronamernim navodilom, da vedno ostane mirna in usklajena, so bili njeni dosežki komaj nad povprečnim. Bilo je šele veliko pozneje, da se je naučila, kako se odzivati na publiko, da je potem dosegla velik sloves, v katerem je uživala. Enako je tako v umetnosti, kot v ljubezni, ki je tudi umetnost. Ne tisti, ki žari od vroče ljubezni, ve, kako se približati in povezati z ljubljanim; ta je navadno neumen, ali govori prenasilno in ne najbolje; tisti, ki so usklajeni in mirni, bodo imeli največ možnosti, in tako je v umetnosti. Zato navdušeni oboževalci in idoli umetnice, lahko vsaj nekoliko omilijo njen poetični navdih, njeno hiperbolično pohvalo; v očeh poznavalca, njihov nastop ne velja nič, ne častijo tistega, kar bi morali častiti, in večinoma dokazujejo, da govorijo o nečem, kar le na pol razumejo. V kolikor se držimo resnice, je še vedno dovolj, da slavimo in občudujemo eminentnega umetnika, in jaz sem vedno ugotovil, da veliki talenti, ki zato nimajo pomanjkanja prave mere skromnosti in spoštovanja umetnosti, za razumevanje, da tudi za pohvalo, ki je bila pravična, prijazna in iskrena hvala, vedno hvaležnejša in sprejemljivejša, kot tiste nesmiselne fraze in pretiravanja, s katerimi jih vsakodnevno nadlegujejo in dolgočasijo, več kot pa sami sploh uživajo. Tisti, ki jih razumejo in ocenjujejo, obravnavajo umetnika kot prijatelja, gre za čudovit odnos; pogosto se smeji

*in muzajo na svoje nerodne oboževalce. Toda nazaj h Karolini, o čemer naj bi sploh govoril.*¹²⁴

V nadaljevanju komentira Ungherjeva tudi Verdijeva dela, Lannoy pa pri tem ugotavlja, da Ungherjeva bere tako o zgodovini glasbe, neredko pa poseže tudi po Heglu in drugih delih. Razbrati je, da je Ungherjevo cenil ne samo kot izjemno pevko, temveč tudi kot široko razgledano osebo svojega časa.¹²⁵

STIKI EDUARDA LANNOYA S FRANZEM LISZTOM

Sredi 40. let 19. stoletja je Lannoy stike z Lisztom samo še poglobljaj, junija 1846 ga je povabil na svojo domačijo oz. poletno rezidenco v Viltušu, ob tem pa je Liszt izvedel še dva koncerta v Gradcu ter enega v Mariboru.¹²⁶ Lannoy je imel v mislih nadaljevanje turneje, zato se je dogovoril še za koncert v letovišču, kamor je sam najpogosteje tudi zahajal, v Rogaško Slatino, od koder so madžarski glasbeni entuziasti Liszta povabili tudi v Zagreb.¹²⁷ V Zagrebu je obiskal tudi Ljudevita Gaja, pri katerem je preživel eno uro. Za Gaja pravi, da se trudi, da bi Hrvati spoznali svojo deželo, ki lahko postane pravi raj. Z zbiranjem evropske literature se trudi, da bi razsvetlil širše množice, za kar pa Lannoy pravi: »*Lep cilj, ki pa ga na žalost pogosto preskočimo: nekateri želijo človeka primerjati z živalmi,*¹²⁸ *drugi želijo iz človeka narediti angele, a resnica leži nekje na sredi. Kako lepo, a obenem tudi kako težko je resnično biti človek.*«¹²⁹

Franz Liszt in Lannoy sta stike ohranjala tudi v prihodnje. Franz Liszt v pismu, naslovljeno njegovi materi 22. oktobra 1846, pravi, da jo bosta obiskala dunajska prijatelja, gospod in gospa Lannoy.¹³⁰

¹²⁴ Prav tam.

¹²⁵ Prav tam.

¹²⁶ Več o turneji Franza Liszta na Štajerskem glej: SUPPAN, W. 1963, str. 301–310, glej tudi: HABJANIČ, O. 2016, str. 7–23. Več o glasbenem ustvarjanju v Mariboru glej opus del Manice Špendal: *Iz mariborske glasbene zgodovine*, Maribor, Obzorje, 2000; *Glasbene predstave na odru mariborskega gledališča od 1785 do 1861*, Obzorje, 1975.

¹²⁷ Več o koncertu Franza Liszta v Zagrebu glej: KATALINIČ, V., RIES, S. 2016, str. 56–62, glej tudi: HABJANIČ, O. 2016, str. 7–23; glej tudi: DRUZOVIČ, H. 1934.

¹²⁸ Zanimiva Lannoyeva pripomba, ki je povzemala aktualnost izvora človeka. Darwin je svoje znamenito delo *O izvoru vrst* napisal šele leta 1859, kar govori o Lannoyevi ostroumni pripombi, po drugi strani pa verjetno misli na bestialnost človeka kot takega.

¹²⁹ *Allgemeine Theaterzeitung*, 14., 15. 8. 1846, št. 194 in 195, str. 780.

¹³⁰ »*In wenigen Tagen werden Sie den Besuch von Herrn Baron und Frau Baronin Lannoy erhalten, die zu meinen besten Wiener Freunden zählen. Ich empfehle sie Ihnen angelegentlich und wünsche, dass Sie ihnen die zuvorkommendste Liebenswürdigkeit erweisen*«, v: La Mara, F. *Liszts Briefe an seine Mutter*. Leipzig, 1918, citirano iz: SUPPAN, W. 1963, str. 301, op. 3.

Tako barona kot baronico Lannoy najdemo tudi na srebrnem stojalu za note, narejenem leta 1858,¹³¹ torej pet let po Lannoyevi smrti. Stojalo so mu posvetili prijatelji z Dunaja in Pešte. V sredini je Lisztov portret v profilu, narejen po medaljonu Antoine Bovyja, obdan z različnimi instrumenti. Pod portretom vidimo v baročni kartuši vgravirani veduti Pešte in Dunaja z in-skripcijo v napisnih trakovih: »FRANZ LISZT« »SYMPHONIE-FESTMESSE-FANTASIE-TRANSCRIPT«. Na piedestalih vidimo na vrhu umeščeno poprsje Beethovna, nižje spodaj na levi strani poprsje Franza Schuberta in desno poprsje Carla Marie Webra,¹³² ki ju nosita angela. Stilizirane noge slednjih se končujejo s svečniki. Omenjena trojica je prav na Liszta naredila najmočnejši vtis in jih na svojih koncertih tudi redno preigrava. Ne gre spregledati, da je prav slika Beethovna krasila zid njegove rojstne hiše v Raidingu, da ga je v mladosti najraje preigral, ter da je prevzel organizacijo in zbiranje prispevkov za postavitev spomenika v Bonnu.¹³³ Na spodnjem robu stojala je v abecednem vrstnem redu vgraviranih 133 oboževalcev, aristokratov in mecenov, ki so bili povezani z glasbenim virtuosom. Med njimi velja omeniti Antala Augustza, najboljšega prijatelja Liszta na Madžarskem, Karla Czernyja, Lisztovega profesorja glasbe, dirigenta in dvornega organista Ignaza Assmayerja, skladatelja Josefa Dessauerja, violinista Heinricha Wilhelma Ernsta, pianista Josefa Fischhofa, še enega Czernyjevega učenca, pianista Theodorja Leschitzkyja. Med darovalci najdemo tudi izdelovalce klavirjev, Bösendorferja, Konrada Grafa, Schwichoferja, Johanna Baptista Streicherja, kot tudi založnike Augusta Artaria, družino Haslinger, Karla Mechettija in Spina Vaterja. Med podporniki najdemo tudi njegovega strica, odvetnika dr. Eduarda, Liszta in Lisztovega tajnika Gaetana Bellonija, litografa Kriehuberja, ki je upodobil večino glasbenikov svojega časa, med njimi tudi Lannoya, grofa Felixa Lichnowskega, grofe Esterházy in mnogih drugih.¹³⁴ Donacije so se začele zbirati že leta 1846, darilo pa so mu predali leta 1858 na Dunaju z Ignazem Assmayerjem kot slavnostnim govornikom.¹³⁵ Slavnostni trenutek predaje darila je Liszt opisal tudi v pismu princesi Carolyn Sayn Wittgenstein, datiran 16. aprila 1858: »Znamenito glasbeno stojalo za note, mi je bilo predano

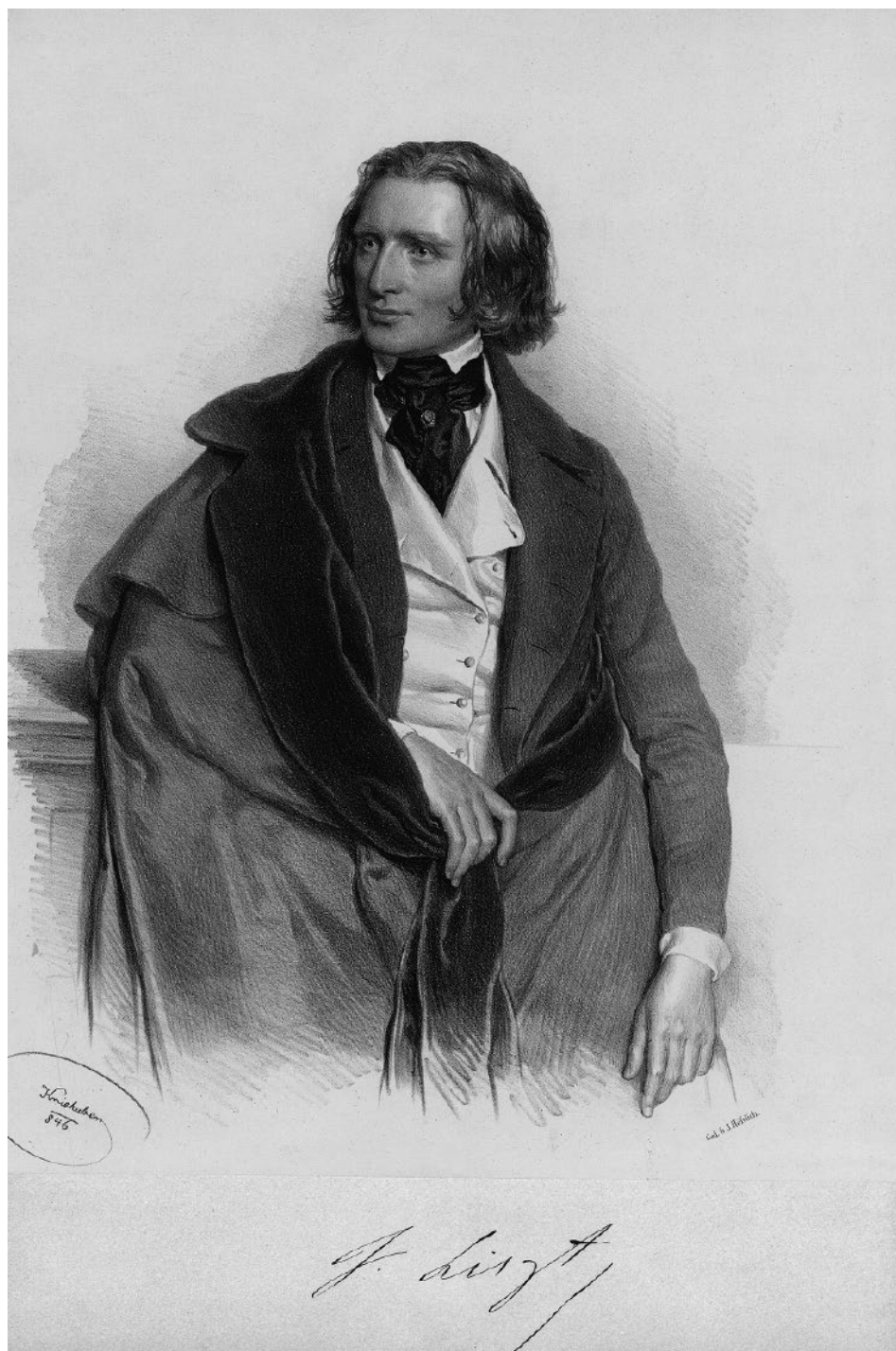
¹³¹ Srebrno stojalo za note je v lasti Narodnega muzeja Madžarske, razstavljeno pa je v Spominskem muzeju in raziskovalnem centru Franza Liszta v Budimpešti. Stojalo ima inventarno številko: HNM 1887.41.24.

¹³² Prve objave so namesto Webra, opisovale Chopena. Glej: ECKHARDT, M., 2008, str. 61.

¹³³ WALKER, A. 1987, str. 60, 269–273.

¹³⁴ Za razkritje in napotitev imena barona in baronice Lannoy se iskreno zahvaljujem kolegici iz Pokrajinskega muzeja Maribor, dr. Valentini Bevc Varl, za dodatne informacije o predmetu se zahvaljujem Anni Peternák iz Spominskega muzeja in raziskovalnega centra Franza Liszta v Budimpešti.

¹³⁵ ECKHARDT, M. 2008, str. 61.

Slika 2: Josef Kriehuber, Franz Liszt leta 1846, litografija,
Spominski muzej in raziskovalni center Franza Liszta, Budimpešta.

predvčerajšnjim, ob 5. uri. Predal ga je dvorni kapelnik Assmayer, ki je imel tudi nagovor, na katerega sem odgovoril samo s preprostim »hvala«. Ob tem sem izrazil mojo željo, da bi napisal eno glasbeno delo, ki bi jo kot »hommage« posvetil tem trem svetnikom glasbe: Beethovnu, Webbru in Schubertu, čigavo poprsje mi kot zgleda zapoveduje, da grem po svoji poti in opravim svojo nalogo.»¹³⁶

Eduard Lannoy je poletne dneve preživel na svojem posestvu v Viltušu, v letih 1841 in 1842 ga najdemo tudi v priljubljenem štajerskem zdravilišču v Rogaški Slatini, kamor je prišel na oddih z družino in služabniki.¹³⁷ Na oddih iz Viltuša je prišel tudi 1. julija 1845 s soprogo in sobarico,¹³⁸ in spet ob istem času naslednje leto, ko je prišel s soprogo in družabnico.¹³⁹ Leta 1847 je prišel v Rogaško direktno z Dunaja, tudi tokrat je vpisan 1. julija. V knjigi gostov je zabeleženo, da je prišel z gospo, družabnico in sobarico.¹⁴⁰ Med gosti zdravilišča je spet zabeležen leta 1849, tokrat je prišel 12. avgusta z družino iz Viltuša.¹⁴¹ Zdravilišča so bila Lannojev priljubljen kraj, sicer pa preživlja dopust tudi v Karlovih Varih in mondenem Badnu.

V tem času je na Dunaju pomagal pri promociji in uveljavitvi italijanskega skladatelja Gaetana Donizettija (1797–1848), s katerim je bil v stikih tudi ob ponovnem obisku Pariza leta 1847.¹⁴² Prav okoli leta 1847 je bil na daljšem potovanju po Nemčiji, Belgiji in Franciji. V pomenljivem uvodu potopisa, objavljenega aprila 1847, razdeli potujoče na tri različne skupine: »kovčkarje«,

¹³⁶ LA MARA, 1899, volume IV., številka pisma 317, str. 432. Dostopno na: <https://archive.org/details/franzlisztsbrief04lisz> (Citirano: 20. 4. 2016)

¹³⁷ Prihod barona Lannoya je zabeležen v knjigi gostov zdravilišča v Rogaški Slatini. 8. julija 1841 je tja prišel iz Viltuša, na zdravljenju so ostale 4 osebe, že naslednje leto je tja prišel ob istem času, 9. julija, kot kraj prihoda je zabeležen Dunaj, na zdravljenju pa je ostalo 5 oseb. CVELFAR, B. 2002, str. 261 in 278. V tem času je Lannoyevo zdravje bilo verjetno rahlo načeto, o čemer priča tudi Lisztova korespondenca.

¹³⁸ Stanovali so v hiši št. 2, v sobi 18. in 19. Hiša številka 2 sicer nima v registru teh sob, možno, da je prišlo do napake in so stanovali v hiši št. 8, kjer soba številka 18 stane 1 gld., soba št. 19 pa 24 kr. Hiša številka dva je bila sicer zgrajena kot prvi zdraviliški dom leta 1814. V njem sta bili jedilnica in dvorana, nato je bilo zdravilišče podaljšano v stanovanjsko hišo. Glej: CVELFAR, B. 2002, str. 334, 350 in 499, op. 2. Hišo so porušili leta 1855/56.

¹³⁹ Družčina je stanovala v hiši št. 8., v sobah št. 12. in 13. Sobi sta se nahajali v prvem nadstropju. Soba 13 je bila razkošnejša in je leta 1845 stala 1 goldinar, medtem ko je soba št. 12 stala 12 krajcarjev in je bila verjetno namenjena služinčadi. Hiša številka 8 je bila zgrajena leta 1834 in stoji še danes. Glej: CVELFAR, B. 2002, str. 350, 360 in 499, op. 7, tudi: REŽEK, A. 1964, str. 149.

¹⁴⁰ Stanovali so v hiši št. 8, tokrat v prvem nadstropju v sobi številka 10, ki je stala 1 gld, in sobi št. 11, ki je stala 40 krajcarjev. Glej: CVELFAR, B. 2002, str. 350 in 387.

¹⁴¹ Zabeleženi so trije ljudje, nastanili pa so se v hiši št. 8, v sobah 5. in 6. Sobi sta se nahajali v pritličju in sta bili med sabo povezani. Po ceniku iz leta 1845 je stala 1 gld. Glej: CVELFAR, B. 2002, str. 456.

¹⁴² ASCHBROOK, W. 1982, str. 661, op. 170.

egoiste in strastne opazovalce.¹⁴³ Prvi potujejo v prvem ali drugem razredu, nakupijo nekaj malega daril, obiskujejo znance in prijatelje. Med egoiste prištevajo vse, ki malikujejo lepoto, lov, slapove in vse piktoreskno. Tu so še arheologi, ljubitelji cerkva, spomenikov in fresk, ki sami niso po poklicu arhitekti ali slikarji. Slednje bi lahko uvrstili med »strastne opazovalce. Pri tem okrcata tudi vse bolj popularne vodiče, ki ne vsebujejo praktičnih informacij, temveč se osredotočajo zgolj na zgodovinske podatke.¹⁴⁴ Sebe je najverjetneje prišteval med zadnje, torej izjemne opazovalce, in poudari, da ima vsaka država svoje kulturne značilnosti, ki jih obiskovalec mora sprejemati brez predsodkov.¹⁴⁵ Nato nadaljuje z opisom dežel. Zelo pomenljiv je njegov opis Pariza in okolice, kjer opazi načrtno vzgajanje, kultiviranje naroda, gojenje patosa, domoljublja, saj se na vsakem koraku vidi glorifikacija francoske vojske in naroda, imena ulic se imenujejo po slavnih ljudeh, vse to, da bi ljudem vlili ponos na jezik in kulturo.¹⁴⁶

EDUARD LANNOY IN MARČNA REVOLUCIJA 1848

V času marčne revolucije 1848 se je Lannoy mudil na Dunaju. Da se nekaj dogaja, se je napovedovalo in nakazovalo že od 30. let naprej. Temeljite šolske reforme Marije Terezije in Jožefa II. so odprle poti do izobrazbe številni meščanski mladini, kar se je odražalo v novih potrebah. Zahteve po vse večjih svoboščinah in pravicah so izrazili vsi sloji prebivalstva, razen plemstva. Delavci zahtevajo večjo varnost na delu in večje plače, intelektualci zahtevajo odpravo cenzure in svobodo tiska, študentje svobodo vesti in svobodno univerzo, kmečki sloj pa izraža željo po osebni svobodi. Ob izbruhu revolucije na Dunaju so delavci iz predmestja zahtevali zaprtje tovarn, v avli dunajske univerze je odmeval napev zdravnika in pesnika Ludwiga Augsta Frankla: »*Was kommt heran mit kühnem Gange?/Die Waffe blinkt, die Fahne wehht/Es naht mit hellem Trommelklange/Die Universität.*«¹⁴⁷ Necenzurirani napev je dosegel izdajo pol milijona izvodov, bil je tudi uglasben. Tretji center upora so bili seveda časopisi. V zlatih časih jih je samo na Dunaju izhajalo okoli 150. Množično so tiskali ustavo, kot osnovno orožje demokracije. Iz mesta se je umaknila vojska, za red in mir pa sta skrbeli Narodna garda in Akademska Legija.¹⁴⁸

¹⁴³ *Sontagsblätter*, 25. april, št. 17, 1847, str. 209.

¹⁴⁴ Prav tam.

¹⁴⁵ Prav tam, str. 210.

¹⁴⁶ Prav tam, str. 217.

¹⁴⁷ RUMPLER, H. 1997, str. 278.

¹⁴⁸ Prav tam.

V času do marčne revolucije je Lannoy redno deloval na odrih *concerts spirituel*. Zadnji koncert je bil natanko mesec dni po izbruhu marčne revolucije 13. aprila 1848. Na programu je bilo Lannoyevo delo *Kriegslied für die Österreichische Nationalgarde* in *Trauermarsch für die am 13. März Gefallenen*, delo Alfreda Juliusa Becherja. S tem so koncerti v mestu prenehali. Vsebinska koncertov napoveduje spremembo. 13. marec je postal simbol upora med revolucionarji. Metternich je pobegnil v Anglijo, vzpostavljena je bila začasna vlada, ki naj bi odprla poti ustavi. Becher, rojen v Veliki Britaniji, je leta 1845 prišel na Dunaj, kjer je v času izbruha revolucije prevzel izdajateljstvo časopisa *Der Radikale*. Zaradi vpliva in delovanja ob oktobrskih izbruhih so ga aretirali in ga 23. novembra 1848 usmrtili. Lannoy je torej imel pristne stike z revolucionarnim vrenjem, kot stalni dopisnik različnih dunajskih in graških časopisov, ki so zahtevali svobodo tiska, se je z revolucionarnim vrenjem odkrito spogledoval. Marčevski dogodki 1848 so ga spomnili na čas njegove burne mladosti. Najprej je napisal brošuro z naslovom: *Was wir errungen haben/Was wir erstreben/Wie wir uns verhalten sollen: Ein populärer Vortrag für Jedermann*, kmalu zatem pa še delo *Fragen des Tages*.¹⁴⁹ Prvo delo je nastalo v zadnjih dnevih marca, torej neposredno po revolucionarnih vrenjih in pred njegovo poslednjo izvedbo *concerts spirituel*.

Lannoy naredi v prvi knjižici duhovni prerez po svojih 42. letih bivanja v Avstriji, kjer se ozira na duhovno kulturo, politično dogajanje in razpoloženje ljudstva. Po rodu je Belgijec, po lastnem izboru avstrijski državljani. Opisuje ključne točke pretresa zgodovine monarhije v prvi polovici 19. stoletja. Leta do finančnega zloma so bila leta udobja in entuziazma, posledice Napoleonove okupacije so se pokazale leta 1811 s finančnim zlomom, temu je sledila devalvacija avstrijskega monetarnega sistema, z letom 1814 je prišlo leto svetovnega miru, obenem pa se je preko časopisov vzpostavljal glas ljudstva. Dame gledajo rubrike o gledališču in modi, ki jih lahko uresničijo zgolj z visokimi prihodki. Kot naslednjo prelomnico izpostavlja leta 1831, torej obdobje po julijski revoluciji 1830 v Franciji, nato pa izpostavi sijajno vlogo študentov, profesorjev in vseh Dunajčanov v revoluciji 1848, ko pravi: »Veliko let smo združili v te tri čudovite dni, v katerih smo se dobro počutili, zato bodo 13., 14. in 15. marec v avstrijski zgodovini nosili sij nesmrtnosti.«¹⁵⁰ Lannoy v nadaljevanju izpostavi ljubezen do cesarja, ki bo celotno domovino po mirni poti popeljal do reform. Za varnost je poskrbela Narodna garda,

¹⁴⁹ Deli sta izšli pri dunajski založbi Tendler & Compagnie leta 1848. Prva je napisana na 22 straneh, druga pa vsebuje 31 strani.

¹⁵⁰ LANNOY, E. 1848 (1), str. 5.

vzpostavljena je bila svoboda tiska, kot »*paladium svobode*«, kot četrto stvar pa izpostavi ustavo.¹⁵¹

V nadaljevanju se dotakne odnosov med lastniki posestev in njihovimi podložniki, kjer žalostno ugotavlja, da je izkoriščanje šlo v smeri avtomatizacije¹⁵² in izkoriščanja delavca.¹⁵³ Po osvoboditvi kmeta, kot pravi primer tudi iz Francije, se povečajo tudi prihodki gospostva. Z ukinitvijo fevdalizma tako ne bi smeli več oklevati.¹⁵⁴

Drugo nevarnost vidi v željah po osamosvojitvi posameznih provinc, ki je seveda ne podpira. Izpostavi nujnost centralizma in osrednje vloge Dunaja in vloge zgodovine in cesarstva, oz. kot pravi: »*Moji Češki, Madžarski, Ilirski bratje! Prijazno vam podajamo roko, ki jo morate prijeti, tako tudi vi, Poljaki, Lombardčani in Benečani! Ko zvoki svobode zvenijo iz vsakega grla, se vsi ljudje med seboj razumejo in oblikujejo venec v čudoviti enotnosti.*«¹⁵⁵

Dotakne se tudi vprašanja delavskih pravic, za katere pravi, da vsebujejo pravico za dostojno življenje, ki jim jo mora omogočiti lastno delo.¹⁵⁶ Vsak mora biti ponosen na svojo državo in državljanstvo. Brez strahu se zavzame za ustavno ureditev države. Skrbijo ga davki velikih korporacij.¹⁵⁷ Zavzame se za javno sodstvo s poroto, ki naj odloča in deli pravico. Pri šolstvu se zavzame za to, da bi bogati čim več darovali po smrti različnim inštitutom, verske ustanove opozarja, da morajo skrbeti za revne, da morajo spoštovati človeka in se ravnati po morali in bratstvu.¹⁵⁸ V sklepnih mislih želi Avstriji, da bi stopala po poti pravice, da bi se želje Poljakov, Čehov, Madžarov in Ilirov pridružile in služile skupnemu dobremu, to je cesarju! Zaključí z apelom: »*Mi moremo naprej!*«.

Med prvim in drugim esejem je izvedel še poslednji *concert spirituel*, v katerem je izvajal tudi svojo skladbo, posvečeno revoluciji. Očitno so ga dogodki, ki so sledili, tako pretresli, da je moral napisati novo brošuro.

V naslednjem eseju, *Fragen des Tages*, napisanem zgolj štiri tedne po prvem, torej ob koncu aprila oz. v začetku maja, je z obžalovanjem priznal, da so se časi drastično spremenili: »*Čas ima krila; kar je še včeraj veljalo za resnico, danes ne velja več, kar se je včeraj lahko priporočilo kot aktualno, je danes že*

¹⁵¹ Prav tam, str. 6–7.

¹⁵² Prav tam.

¹⁵³ Lannoy tudi v drugem delu izkazuje posebno skrb za delavca ter poudarja izkoriščevalen položaj delavca v svetu kapitalizma. Ne gre spregledati aktualnost teme, saj je Marx o tej temi objavil uvodni esej *Lohnarbeit und Kapital* šele leta 1849 (napisan je bil sicer leta 1847), medtem ko je temeljno delo *Kapital* izšlo 20 let kasneje.

¹⁵⁴ LANNOY, E. 1848 (1), str. 9.

¹⁵⁵ Prav tam, str. 10.

¹⁵⁶ Prav tam.

¹⁵⁷ Prav tam, str. 15.

¹⁵⁸ Prav tam, str. 18.

*zastarelo in nemočno.*¹⁵⁹ Samo resnica in laži, ki so zakopane v koreninah človeštva, so večne. To, kar je zapisal pred štirimi tedni, ne drži več.¹⁶⁰ Lannoy je razočaran nad vse glasnejšimi vzkliki ultraliberalcev, ki v plemstvu vidijo kal starega režima in zaviralce razvoja. Pridružuje se mnenju, da *dobro in lepo* ni v revoluciji, temveč v reformah, kot je to v *Wienerzeitung* izpostavil Kudler.¹⁶¹ Pri tem opozarja na negativne zglede francoske revolucije ter se zavzame za dvodomni sistem po belgijskem vzoru in ustavi njegove rodne domovine Belgije. Lannoy odločno zavrne francosko revolucijo in napake, ki so bile storjene med leti 1789 in 1792, na čas absolutizma pa gleda z veliko mere nostalgije: »Naš položaj je veliko bolj resen, vendar zahteva ostrino in odločen napredek, in ne neznosnost v času vladavine Ludvika XVI. V Evropi je takrat vladal mir; v Angliji ni bilo demonstracij Čartistov, Nemčija je bila enotna, Belgija in Madžarska sta bili po krajši nevihti umirjeni, Italija mirna, kakor tudi Španija. Dunaj je drugačen. Celotna Nemčija je bila na nogah, stari režim se je vsepovsod opotekal, v Prusiji so svobodo ščitili s krvjo, poljske province so bile nemirne in omejevalne, v Italiji državljanska vojna, in nenazadnje, kot vzrok vsemu temu, je nastanek republike v Franciji in volilnimi klici: Svoboda, Enakost, Bratstvo! Samo ena močna sila še stoji, Rusija, univerzalna Rusija, ki je zaljubljena v norost, ker se tudi Rusija sooča z reformami, če ne celo z revolucijo samo, na tisoče ljudi se bo žrtvovalo brez obotavljanja, bogastvo uničeno, dinastije izgnane, mogoče iztrebljene, Svoboda bo nazadnje izšla kot zmagovalka.«¹⁶²

Lannoyja se zelo dotaknejo apeli po neodvisnosti Čehov, Ilirov, celo glas Slovencev je prišel do njega, ki bi z neodvisnostjo postali majhen narod, ter »ugasnejo svetlobo iz svojega ozemlja.«¹⁶³ Po drugi strani pa jim Lannoy ne odreka pravice do uporabe maternega jezika, medtem ko se od njih pričakuje, da se držijo zakonov in pravil, kot veljajo po celotni monarhiji. Poudarja osrednjo vlogo Dunaja in nujnost centralizacije.¹⁶⁴ Demokratom in republikancem sporoča, da sicer načeloma podpira spremembe, vendar pa še ni prišel čas za njih! »Mi še nismo zreli!«¹⁶⁵ Spet se zavzame za ohranitev narodne garde, ki je garant za svobodo, mira in reda, reformo sodstva, ki sovпада z reformo tiska, poudarek pa je na glasu ljudstva. Vse privilegirane ustanove morajo ukiniti. Spopada se tudi z združitvijo z Nemci oz. ustanovitvijo frankfurtskega parlamenta, odcepitve Lombardije in Benetk in madžarske vstaje.

¹⁵⁹ LANNOY, E. 1848 (2), str. 1.

¹⁶⁰ Prav tam.

¹⁶¹ Prav tam, str. 4.

¹⁶² Prav tam, str. 10.

¹⁶³ Prav tam, str. 11.

¹⁶⁴ Prav tam, str. 12.

¹⁶⁵ Prav tam.

Najbolj ga muči prav neodvisnost in zahteve po svobodi narodov. Zavzame se za uspeh frankfurtskega parlamenta z Nemci kot skupnim narodom, enotnim davčnim sistemom in skupnimi institucijami. Lannoy se zaveda nevarnosti in nekonkurenčnosti avstrijskega dela monarhije, ki sam ne more tekMOVATI s konkurenčnejšo Anglijo ali veliko Francijo. Vendar pri tem vidi prvenstvo in nujnost centralizma z Dunajem na čelu kot edino možno pot napredka. Prav zato vidi rešitev in konkurenčnost češke industrije in madžarskega kmetijstva znotraj večjega sistema, popolnoma se zaveda pozicije Avstrije kot imperialne sile. Na Vzhodu je močna Rusija z vplivi na Galicijo, Transilvanijo in na Slované v Podonavju, tu so apetiti Francije v Italiji in Prusov v nemških provincah.

V nadaljevanju se osredotoči na pravice delavcev in razvijajoči se kapitalizem, ki izraža zahteve po konkurenci. Lannoy po drugi strani izpostavlja zaostalost provinc in s tem povezano ponudbo. Zavzame se za dostojno življenje delavcev, ki bi s svojo mezdo morali preskrbeti družino in omogočili šolanje otrokom, poskrbeti bi morali za stanovanja za delavce in delavke v času, ko ne zmorejo več opravljati dela, v sklopu tovarn mora potekati izobraževanje na delovnem mestu, kjer bi preobrazili lene in uporniške delavce. Treba je zagotoviti tudi prostore za bolne in berače. Lannoy ugotavlja, da živi v času, ko se nihče ne podreja nikomur, za vsakim posameznim glasom stojijo tisoči glasov.¹⁶⁶ Podpre napredek, ki pa mora biti postopen in bo prišel sam od sebe. Odreči se je treba vsakemu nasilju ali poti v anarhijo. Z veseljem pozdravlja novo ustavo, pozdravlja cesarja Ferdinanda, domovino in ljudi, ki ljubijo svobodo in si jo želijo. Če se bodo spremenili stari sistemi vzgoje in miselnosti duhovništva, vloge velikih korporacij in monopola aristokracije ter reforme sodstva, bo Avstrija ponovno postala močna.¹⁶⁷

Lannoy se v svojih spisih zaveda resnosti položaja, v katerem se je znašel nekoč mogočni imperij. Z vzponom nemškega nacionalizma, vstajami na Madžarskem, Češkem, Milanu in Benetkah se je cesarska hiša in imperij, ki je njegovega očeta nagradil in mu nudil zavetje v času vzpona Napoleona, znašla na pragu velikih sprememb. Lannoy se je po eni strani oklepal stališča Metternichove zmerne politike in postopnega napredka, po drugi strani pa se zaveda in podpira demokratizacijo celotne družbe, kar naj bi po mirni poti pripeljalo do večje svobode ljudstva in posledično do močnejše Avstrije. Brošuri izdajata njegovo ljubezen do monarhije, ki je nudila varno zavetje že njegovemu očetu. Izpeljave in analize francoske revolucije leta 1789 kažejo močan vpliv, ki ga je slednja ob izbruhu revolucije na Dunaju imela. Ne gre spregledati, da sta tako dvor kot Metternich zapustila revolucionarno mesto. Glavno skrb je posvečal ekonomski blaginji dežele, ki je bila v negotovem

¹⁶⁶ Prav tam, str. 28, 29.

¹⁶⁷ Prav tam, str. 31.

položaju glede razhajanj z nemško politiko in dvigom nacionalizma v Nemčiji, na Češkem, Madžarskem in Italiji. Prav vplivi in želje po neodvisnosti so Lannoyju povzročale velike skrbi, s katerim se nikakor ni mogel sprijazniti. V tem kontekstu je treba omeniti tudi Lisztov nacionalno usmerjen govor, ki ga je imel v narodnem gledališču že 4. januarja 1840.¹⁶⁸ Že takrat je sredi Budimpešte Liszt pozval k upravičenemu, tudi krvavemu uporu za svobodo, kralja in domovino. Razmere so se od leta 1840 samo stopnjevale, kar je intelektualno zrelega Lannoya, prav gotovo vznemirjalo. Vlogo centralizirane države vidi predvsem zaradi njene moči, tradicije in prepoznavnosti, nikakor pa ne odreka pravice do uporabe maternega jezika, pravice delavca in zahtev po dostojnem življenju, kakor tudi podpira odpravo fevdalizma. Zelo od blizu je lahko spremljal posamezne akcije Slovencev na Spodnjem Štajerskem in delovanje Ilirov v Gradcu, kar je Lannoyju, živečem v Viltušu, prav gotovo dalo misliti. Ne gre spregledati, da je v Gradcu že leta 1828 deloval *Ilirski klub*, dijaški krožek Srbov in Hrvatov, med člani najdemo tudi Ljudevita Gaja, med Slovenci pa je potrebno omeniti kasnejše vidne člane narodnega preporoda, Muršeca, Matjašiča in Kočevarja. Tako imenovano *Slovensko družbo*, ki je nastala leta 1832, je usmerjal Stanko Vraz, član pa je bil tudi Franc Miklošič. *Slovanska čitalnica* je v Gradcu delovala od leta 1838 naprej.¹⁶⁹ Neposredni stiki s slovenskimi dijaki in študenti niso zabeleženi, kar pa ne preseneča, saj so bili za generacijo ali dve mlajši od Lannoya. Lannoy se dotakne primitivnega razmišljanja in delovanja Slovencev v časopisnem članku z naslovom »*Schändlicher Aberglaube in der neuesten Zeit*«, v katerem se ne more načuditi vraževerju in delovanju Slovencev ob izbruhu bolezni, ko se še vedno obiskuje lokalne samooklicane zdravilce.¹⁷⁰

Nastanek drugega eseja iz leta 1848 je verjetno rezultat poslednjega dogodka »concerts spirituel«, po katerem je Lannoy očitno omilil svoja stališča in izrazil dvom v zrelost ljudstva po kakršnikoli spremembi. Dejstvo je, da koncertov pod Lannoyevim vodstvom ni več bilo, prihajajoči oktobrski dogodki leta 1848 in številne aretacije pa so Lannoya, člana aristokracije, že konec aprila opozarjale na previdnost.

¹⁶⁸ WALKER, A., 1987, str. 323–326.

¹⁶⁹ V času volitev v frankfurtski parlament je gospa Oblakova v Gradcu iz okna izobesila slovansko trobojnico, torej, rdečo, modro in belo barvo, kar je med graškimi meščani povzročilo hudo negotovanje. V tem času je v Gradcu delovalo tudi Ustavno politično društvo Slovenija, ki je bilo ustanovljeno 16. aprila 1848. Med ustanovitelji pa najdemo slovenske intelektualce, ki so živeli in delali v Gradcu, med drugim dr. Josip Muršec, Koloman Franz, Jožef Kranjc in drugi. Zavzemajo se za dvigovanje narodne samozavesti in enakopravnost slovenskega jezika. Glej: GRANDA, S. 1974, str. 45–46, str. 59.

¹⁷⁰ *Stiria*, št. 78, II., 1844 str. 311.

Svoj odnos do sveta skozi glasbo je podal v jeseni svojega življenja, esej je bil objavljen 1. januarja 1852, torej tri mesece pred njegovo smrtjo. Članek je bil z naslovom *Was ist die Aufgabe einer musikalischen Zeitung* objavljen v *Neue Wiener Musik Zeitung*, ki ga je takrat izdjal F. Glöggel.¹⁷¹ Članek je napisan kot uvodnik v novo leto kot prva novica prve izdaje časopisa. Lannoy je s tem prepoznan kot ena izmed osrednjih glasbenih osebnosti svojega časa. V njem pa tudi nazorno izpove vrednote intelektualca prve polovice 19. stoletja. V članku ponovno poudari kaotičnost sveta in padec človeštva tako na političnem kot moralnem področju. Kaos iz političnega življenja se je prenesel tudi na glasbeno področje, kjer se ne držijo več nobenih pravil, ki so veljala v preteklosti. Velike spremembe se tako dogajajo pri sestavi orkestrov in del, ki nastajajo zanje. V tem smislu Lannoy vidi vlogo glasbenega časopisa, da po zlati dobi Mozarta in Beethovna v novi srebrni dobi izlušči in prepozna nove glasbene genije, jih podpre, nove glasbene smeri pa kritično ovrednoti. Soditi je treba brez pristranskosti, dobro je treba pohvaliti in priporočati, za povprečno glasbo s prijaznostjo povedati, da ne gre za presežek, slabo je treba strogo soditi zaradi vseh ljubiteljev glasbe. Časopis naj bo vodnik tako za učitelje kot za učence. Sodbe morajo biti razumne in v interesu umetnosti.¹⁷² Tako v življenju kot v glasbi naj veljajo naslednje zakonitosti: »... vztrajaj, uči se, trdo delaj, bodi izviran, imej pogum, bodi angažiran, bodi človek v resničnem pomenu besede, izpolni svoje dolžnosti, spoštuj zakone, tudi glasbene, živi za svojega sočloveka, saj tudi oni bodo živeli za tebe, predvsem pa bodi človek časti, potem nikoli ne boste oskrunili dostojanstva človeka in umetnosti. Z nepristranskostjo lahko glasbeni časopis podaja obsežno znanje, čisto ljubezen in resnično navdušenje za glasbeno umetnost. Upamo, da bo ta namen zadosten in dosežen ter da bo časopis izpolnil svojo nalogo. Vsakdo, ki je resnični ljubitelj glasbe, se ga mora z veseljem obravnavati. Sodelujte v tem početju po svojih najboljših močeh.«¹⁷³

Eduard Lannoy se je po marčnih dogodkih umaknil iz aktivnega javnega življenja na Dunaju, a kljub temu ostaja glasbena avtoriteta dunajskega miljeja. Umrli je po živčnem zlomu 28. marca 1853 na svojem domu, št. 1100 na Dunaju.¹⁷⁴ Žalna slovesnost izjemnega glasbenika in publicista je potekala v cerkvi sv. Avgušтина na Dunaju 31. marca ob 16. uri. Pokopan je na pokopališču Sv. Marxa, na katerem je pokopan tudi Wolfgang Amadeus Mozart.

¹⁷¹ *Neue Wiener Musik Zeitung*, 1. 1. 1852, št. 1, str. 1.

¹⁷² Prav tam.

¹⁷³ Prav tam, str. 2.

¹⁷⁴ Notico o smrti so zapisali v *Neue Wiener Musik Zeitung*, 31. 3. 1853, str. 54.

Z nekrologom so se ga spomnili tudi v »njegovem«¹⁷⁵ priljubljenem časopisu *Allgemeine Theaterzeitung*.

LANNOYEVA ZAPUŠČINA PREMIČNE DEDIŠČINE

Pokrajinski muzej Maribor hrani v svojih zbirkah okoli 130 predmetov,¹⁷⁶ ki izpričujejo provenienco gosposčine Viltuš. Med njimi najdemo tako slikarska dela, pohištvo, grafike in predmete iz uporabne umetnosti, ki datirajo v drugo polovico 16. stoletja do začetka 20. stoletja. Časovno so v muzej prišli v različnih obdobjih, glavnina neposredno po nacionalizaciji kot del Zbirnega centra, ki se je po vojni nahajal prav v prostorih današnjega Pokrajinskega muzeja Maribor.¹⁷⁷ Evidence iz Viltuša nakazujejo, da se je vsaj deloma ohranila tudi neposredna premična dediščina lastnikov dvorca v Viltušu.

Družina Lannoy je dvorec Viltuš kupila leta 1808, v njihovi posesti pa je bil vse do leta 1857, ko je vdova po Eduardu Lannoyu, Josefina, rojena Carneri, dvorec prodala svojemu bratu, Bartholomäusu. Josefina je najverjetneje še dve leti vsaj deloma ostala na naslovu v Viltušu, leta 1859 pa je kupila nadstropno hišo v Mariboru na vogalu današnje Gospejne ulice oz. Miklošičeve št. 4 in 6. Leta 1877 je hišo nasledil Bartholomäus.¹⁷⁸ Slednji je svojo posest v Viltušu prodal Jakobu Badlu leta 1883. Neposredno se na družino Lannoy vežeta dva izveska oziroma epitafa,¹⁷⁹ ki sta nastala ob smrti očeta in mame Eduarda Lannoya. Nahajala sta se v kapelici, ki je bila dvorcu prizidana sredi 18. stoletja, leta 1755 pa ji je sekovski ordinariat podelil status javne cerkvene stavbe.¹⁸⁰ Tam sta svoj poslednji počitek našla tudi Eduardova starša. Prvi epitaf¹⁸¹ je nastal ob smrti Petra Josefa Lannoya leta 1825. Na njem najdemo z oljem napisan epitaf: *ECUSSON DES ARMES DE/MESSIRE PIERRE IOSEPH ALBERT Baron de/LANNOY Seigneur de Wildhaus, chevalier de/I Orde Royal des: Etienne, Coneiller d etat/et de conferences au gouvernement general/des*

¹⁷⁵ *Allgemeine Theaterzeitung*, 31. marec 1853, št. 73, str. 307.

¹⁷⁶ Koren, M. 2016, str. 123.

¹⁷⁷ Komisija za upravo narodne imenovine je bila ustanovljena že med vojno, a se je morala ob koncu vojne ponovno organizirati. V Sloveniji so popisovanje imetja vršile posamezne komisije po federalnih enotah. Zplembni postopek se je moral z uredbo Zvezne vlade dokončati do 1. marca 1946. Najkasneje takrat so tudi prišli vsi predmeti v Zbirne centre. Glej: RADULOVIČ, B. 1990, str. 11–15.

¹⁷⁸ SEMLIČ RAJH, Z., OMAN, Ž., MLINARIČ, L. 2012, str. 159.

¹⁷⁹ Epitafa sta z oljem napisana na železno podlago. V muzej sta prišla po drugi svetovni vojni, verjetno leta 1946 iz Zbirnega centra (natančnejših podatkov ni zaslediti) in imata inventarni številki N. 0010665/1 in N. 0010665/2.

¹⁸⁰ STOPAR, I. 1993, str. 132.

¹⁸¹ Inv. št. N. 0010665/2.

Pays-Bas cidevant Autrichiens/ne a Bruxelles le 31 Octobre 1733/decède a son Chateau a /Wildhaus le 8/Fevrier 1825. R.I.P.

Nad ščitkom je vidna krona. Grb družine Lannoy je na beli podlagi s tremi pokončnimi levi. Grbovni ščitek ob straneh držita dva leva, ki stojita na viticah. Pod njim je na traku odlikovanje sv. Štefana s krono. Epitaf izpričuje življenjsko pot Petra Josefa Alberta, barona Lannoya, ki je kariero posvetil služenju dvoglavemu orlu, za kar si je prislužil odlikovanje sv. Štefana, kariero je zaključil kot državni svetnik Avstrijske Nizozemske. Umrli je v 92. letu starosti. V času bivanja v Viltušu se je ukvarjal s pisanjem in zbiranjem podatkov za svetovno politično zgodovino.¹⁸²

Le slabo leto dni po smrti svojega očeta Lannoyu umre v 90. letu stric Pavel Nepomuk Josef. Slednji je bil neporočen ter je od leta 1809 z družino Lannoy živel na Viltušu. Po poklicu je bil poštni uradnik.¹⁸³

Drugi epitaf¹⁸⁴ je nastal ob smrti njegove matere leta 1833. Elisabetha Josepha Meulenbergh se je rodila leta 1751 v Bruslju. Na izvesku beremo napis: ELISABETHE BARONNE DE LANNOY DÉCÈDE E LE 9 MARS 1833. Nad njim dva leva stoječa na viticah držita alianična grba, ki sta na viticah povezana s cvetom vrtnice. Na desni strani je grb rodbine Lannoy z odlikovanjem sv. Štefana, na levi strani pa najverjetneje grb rodbine Meulenbergh, na katerem so na rumeni podlagi vidni zgoraj dva in spodaj en stolpič, na sredini pa v zelenem polju pet krogov. Na vrhu je krona.

Epitafe dokumentira tudi že omenjeni Rudolf Gustav Puff, ki pravi naslednje: »Viltuš je last barona Lannoya, ki je v glasbenem svetu slaven zaradi svojih *Concerts spirituels*, svojih skladb, pesmi itd.; tukaj v ljubeznivem krogu svoje družine preživi večji del leta ... Na zelenem griču z drevoredom iglavcev stoji čedna prijazna cerkev, v njej so trije oltarji, na srednjem je slika Marijinega obiskovanja, na desnem Florijan, na levem pa Dominik. Na stolpu je letnica 1842. Troje oken razsvetljuje preprosto, z opekami tlakovano dvorano, ki je z oratorijem in pokritim hodnikom povezana z gradom; napisa spredaj s tremi levi v grbu ohranjata spomin na Elisabeth baronico Lannoy, umrlo 1832,¹⁸⁵ in na Petra barona Lannoya ...«¹⁸⁶

Dejstvo, da sta se ohranila dva epitafa družine Lannoy, ter predmeti nekaterih preteklih družin, ki so dvorec posedovali (recimo portreta Jurija Szekelyja in njegove soproge iz zgodnjega 17. st.), nakazuje, da so se določeni predmeti prenašali od lastnika do lastnika. Večina predmetov je prišla v

¹⁸² *Wiener Zeitung*, 8. avgust 1825, št. 179.

¹⁸³ SUPPAN, W. 1960, str. 23.

¹⁸⁴ Inv. št. N. 0010665/1.

¹⁸⁵ Tukaj gre zelo verjetno za napako; na epitafu je vidna letnica 1833.

¹⁸⁶ PUFF, R. G. 1999, str. 121.

muzej iz Zbirnega centra neposredno po drugi vojni in leta 1987. Predmeti, ki vsaj posredno nakazujejo lastništvo družine Lannoy, bodisi Petra Josefa Alberta bodisi Eduarda, izvirajo iz prve polovice 19. st., vendar njihove neposredne provinience ni moč zadovoljivo dokazati.¹⁸⁷

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri

PAM, Pokrajinski arhiv Maribor, Fond Gosposčina Viltuš, sign. 1859, Fascikel 1: Kupna pogodba.

PAM, Pokrajinski arhiv Maribor, Fond Gosposčina Viltuš, sign. 1911016/2.

PAM, Pokrajinski arhiv Maribor, Fond Gosposčina Viltuš, sign. 1911016/3.

Časopisi

Allgemeine Theaterzeitung, 1839, 1846.

Allgemeine Musikalische Zeitung, 1819.

Der Wanderer, 1836.

Grazer Zeitung, priloga *Der Aufmerksame*, 1814, 1816, 1817.

Grazer Zeitung, priloga *Stiria*, 1846.

Neue Zeitschrift für Musik, 1920.

Neue Wiener Musik Zeitung, 1852.

¹⁸⁷ V leto 1840 sta tako datirana dva kozarca, ki sta nastala na Dunaju pri mojstru FL. (inv. št. N. 0006827/1 in N. 0006827/2. Oba kozarca sta v muzej prišla po letu 1945 (natančnejši podatki niso zavedeni), verjetno leta 1946 iz Zbirnega centra. Morda jih je za sabo pustila družina Badl (kasnejši lastniki), ki je prav tako živela na Dunaju. Rudolf Gustav Puff opisuje naslednjo dediščino: »V preddverju opazimo povprečno sliko: Savel vrže kopje v Davida. V dveh gornjih nadstropjih so preproste, toda zelo okusne sobane, v pritličju pa pisarna. V slednji nam pokažejo nekaj kosov orožja nemškega izvora, ki so ga našli nekaj čevljev globoko v gramoznici ob cesti poleti in v pozni jeseni 1842, in sicer: nož, oblikovan skoraj kakor kosa, z držajem vred 1 čevlj dolg; še daljšo dvorezno konico zastavne sulice; odlomljen, zelo širok, toda ploščat meč, okoli 2 čevlja dolg, kose prsne plošče oklepa, štiri železne obroče 1 ½ palca premera, 3 palce dolgo bronasto zaponko itd.« Glej: Puff, R. G. 1999, str. 121.

Tiskani viri

CARNERI, B. 1871, Bartholomaeus Carneri, *Sittlichkeit und Darwinismus: drei Bücher Ethik*, Wien, 1871.

Comitial Taschenbuch für das Jahr 1800, Regensburg. URL: https://books.google.si/books?id=Zl5GAAAACAAJ&pg=PA65&lpg=PA65&dq=von+Carneri&redir_esc=y#v=onepage&q=von%20Carneri&f=false (Citirano: 20. 4. 2016).

Jahrbücher des Deutschen Nationalvereins für Musik und Ihre Wissenschaft, II., št. 18. 30. 4. 1840. URL: https://books.google.si/books?id=qApDAAAACAAJ&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (Citirano: 20. 4. 2016).

Genealogie und Geschichte des, dem flanderischen Uradel angehörigen freiherrlichen Geschlechtes der Lannoy: der Freiherrlichen Familie Goedel-Lannoy gewidmet von Verfasser, Marburg, 1888.

LANNOY, E. 1848 (1), Eduard von Lannoy, *Was Wir errungen haben/Was Wir erstreben/Wie wir uns verhalten sollen: Ein populärer Vortrag für Jedermann*, Tendler & Compagnie, Wien, 1848.

LANNOY, E. 1848 (2), Eduard von Lannoy, *Fragen des Tages*, Tendler & Compagnie, Wien, 1848.

Literatura

ARISTOTEL, 2002, Aristotel, *Nikomahova etika*. Slovenska matica, 2002.

ASHBROOK, W. 1982, William Ashbrook, *Donizetti and his Operas*, Cambridge University Press, 1982.

BLAUKOPF, K. 1995, Kurt Blaukopf, *Pioniere empiristischer Musikforschung*, Hölder Pichler-Tempsky, 1995.

BRUCKMÜLLER, S. A. 2016, Magdalena Bruckmüller-Schindler, The diva between admiration and contempt: the cult state of exceptional music artists in the 19th century, v: *Museoeurope 3, Evropa v času Franza Liszta* [Elektronski vir] = Europe in the time of Franz Liszt: [zbornik mednarodnega simpozija, 13.–15. 10. 2016] = the collected volume of the symposium, 13.–15. 10. 2016 / http://www.museoeurope.si/userfiles/MuseoEurope_2016.pdf.

CORDES, P. 1982, Peter Cordes, Der Stadt, die Bürokratie und das Haus Habsburg, v: *Erzherzog Johann von Österreich: Beiträge zur Geschichte seiner Zeit*, Graz, Kulturreferat der Steiermärkischen Landesregierung, 1982, str. 21–32.

COOPER, D. E. 2008, David E. Cooper: *A Philosophy of Gardens*, Clarendon Press, Oxford, 2008

COOPER, J. M. 2013, John Michael Cooper, *Historical Dictionary of Romantic Music*, Scarecrow Press Inc., 2013.

CVELFAR, B. 2002, Bojan Cvelfar, *Knjiga gostov zdravilišča Rogaška Slatina 1823–1850*, Zgodovinski arhiv Celje, 2002.

DANIELS, S. 1993, Stephen Daniels, *Fields of vision: The Common Landscape of America*, Princeton University Press, 1993.

DRUZOVIČ, H. 1934, Hinko Druzovič, Franz Liszt v Mariboru: 16. 6. 1846, v: *Kronika slovenskih mest*, let. 1, št. 3, 1934, str. 235–236, Ljubljana.

ECKHARDT, M. 2008, Mária Eckhardt, *Catalogue of the Liszt Ferenc Memorial Museum*, Liszt Ferenc Academy of Music, 2008.

FLOTZINGER, R. 1988, Rudolf Flotzinger, *Geschichte der Musik in Österreich*, Styria, 1988.

Franz Liszt's Briefe, Band I., Von Paris bis Rom, Elibron Classics, 2005.

Franz Liszt's Briefe, Band II., Von Rom bis an's Ende, Elibron Classics, 2006.

Franz Liszt's Briefe, Band III., Briefe an eine Freundin, Elibron Classics, 2005.

GRANDA, S. 1974, Stane Granda, Graška Slovenija v času 1848/49, v: *Zgodovinski časopis*, leto 28, št. 1/2, 1974, str. 45–84.

HABJANIČ, O. 2016, Oskar Habjanič, Darwinizem na Slovenskem, v: *Zgodovinski časopis*, leto 70 (2016), str. 98–126.

HABJANIČ, O. 2016, Oskar Habjanič, Franz Liszt and Eduard von Lannoy on the small european tour in the year 1846: Graz – Maribor – Rogaška Slatina – Zagreb, v: *Museoeurope 3, Evropa v času Franza Liszta* [Elektronski vir] = Europe in the time of Franz Liszt: [zbornik mednarodnega simpozija, 13.–15. 10. 2016] = the collected volume of the symposium, 13.–15. 10. 2016 / http://www.museoeurope.si/userfiles/MuseoEurope_2016.pdf.

HANSLICK, E. 1869, Eduard Hanslick, *Geschichte des concertwesens in Wien*, Wilhelm Braumüller, Wien, 1869.

HERDER, J. G. 1995, Johann Gottfried von Herder, *Filozofija zgodovine in njen pomen za oblikovanje človeštva*, Inter-kulturo, Maribor, 1995.

JEITTELES, I. 1835, Ignaz Jeitteles, *Aesthetisches Lexikon: Ein alphabetisches Handbuch zur Theorie und Philosophie des Schönen und der schönen Künste nebst Erklärung der Kunstausdrücke aller ästhetischen Zweige*, Carl Gerold, Wien, Band I., 1835.

JEITTELES, I. 1835, Ignaz Jeitteles, *Aesthetisches Lexikon: Ein alphabetisches Handbuch zur Theorie und Philosophie des Schönen und der schönen Künste nebst Erklärung der Kunstausdrücke aller ästhetischen Zweige*, Carl Gerold, Wien, Band II. 1837.

JEITTELES, I. 1844, Ignaz Jeitteles, *Eine Reise nach Rom*, August Lewald, 1844.

KANTE, B. 2009, Božidar Kante, *Estetika narave*, Sophia, 2009.

KATALINIČ, V, RIES, S. 2016, Vjera Katalinič, Sara Ries, National vs. International? Franz liszt in Zagreb in 1846, v: *Museoeurope 3, Evropa v času Franza Liszta* [Elektronski vir] = Europe in the time of Franz Liszt: [zbornik mednarodnega simpozija, 13.–15. 10. 2016] = the collected volume of the symposium, 13.–15. 10. 2016 / http://www.museoeurope.si/userfiles/MuseoEurope_2016.pdf.

KAUFMANN, E. 1990, Erika Kaufmann, *175 Jahre Musikverein für Steiermark – Graz, 1815–1990*, Graz, 1990.

KAUFMANN, H. 1965, Harald Kaufmann, *150 Jahre Musikverein für Steiermark, Musikverein für Steiermark*, 1965.

- KAISER, J. F. 1999, Joseph Franz Kaiser, *Litografirane podobe slovenještajerskih mest, trgov in dvorcev* (ur. Ivan Stopar, Primož Premzl). Umetniški kabinet Primož Premzl, Maribor, 1999.
- KOREN, M. 2016, Koren Mirjana, Manor House Viltuš, The Summer Residence of Eduard von Lannoy. *Museoeurope* 3, *Evropa v času Franza Liszta* [Elektronski vir] = *Europe in the time of Franz Liszt*: [zbornik mednarodnega simpozija, 13.–15. 10. 2016] = the collected volume of the symposium, 13.–15. 10. 2016 / http://www.museoeurope.si/userfiles/MuseoEurope_2016.pdf.
- KUČAN, A. 1998, Ana Kučan, *Krajina kot nacionalni simbol*, Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1998.
- LEGÁNY, D. 1984, Dezső Legány, *Franz Liszt: Unbekannte Presse und Briefe aus Wien 1822–1886*, Wiener Musik Wissenschaftliche Beiträge, Band 13, 1984.
- LA MARA, 1899, La Mara, *Franz Liszt's Briefe an die Fürstin Carolyne Sayn – Wittgenstein*, Leipzig, 1899.
- MILANI, R. 1999, Rafaele Milani, The Aesthetic Exploration of Landscape, v: *Filozofski vestnik*, letnik 20, št. 2, 1999.
- OGRIN, D. 1993, Dušan Ogrin, *Vrtna umetnost sveta*, 1993, Pudon.
- Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1850, Band II, Wien, Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1958, geslo: Eduard Hanslick, str. 183.
- Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1850, Band IV, Wien, Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1966, geslo: Ignaz Kollman, str. 91.
- PUFF, R. G. 1852, Rudolf Gustav Puff, *Das neue Theater in Marburg*, Marburg, 1852.
- PUFF, R. G. 1999, Rudolf Gustav Puff, *Maribor: njegova okolica, prebivalci in zgodovina*, Založba Obzorja, 1999.
- RADULOVIČ, B. 1990, Radulovič Branko, Komisija za upravo narodne imovine in zaplembe imetja: nastanek in organizacija KUNI, v: *Arhivi*, 1990, št. 1–2, str. 11–15.
- REŽEK, A. 1964, Adolf Režek, *Rogaška Slatina: na starih slikah, fotografijah, zemljevidih, spomenikih in kozarcih*, Rogaška Slatina, 1964.
- ROUSSEAU, J. J. 1959, Jean Jacques Rousseau, *Emil ali o vzgoji*, DZS, Ljubljana, 1959.
- RUMPLER, H. 1997, Helmut Rumpler, *Eine Chance für Mitteleuropa: bürgerliche Emanzipation und Staatsverfall der Habsburgermonarchie*, Wien, Ueberreuter, 1997.
- SILESIIUS, E. 1844, Eduard Silesius, *Spaziergang durch die Alpen von Traunstein zum Montblanc*, volume 3, Wien, 1844.
- STAUDACHER, I. M. 2003, Ilse M. Staudacher, Musik in Graz, v: *Geschichte der Stadt Graz*, Band 3: Kirche – Bildung – Kultur, 2003, str. 661–728.
- SCHLÖGL, M. 2011, Michaela Schlögl, *200 Jahre Gesellschaft der Musikfreunde in Wien*, Styria Premium, 2011.
- SCHLOSSAR, A. 1878, Anton Schlossar, Erzerherzog Johann und sein Einfluß auf das Culturleben der Steiermark, v: *Erzerherzog Johann von Oestereich und sein Einfluß auf das Culturleben der Steiermark: Originalbriefe des Erzherzogs aus den Jahren 1810–1825* (ur. Anton Schlossar), Wien, 1878, str. 1–50.

SCHOLES, A. P. 1985, *Percy Alfred Scholes, The Oxford companion to music*, Oxford University Press, 1985.

Slovenski biografski leksikon, zvezek 1 (ur. Izidor Cankar), Zadružna gospodarska banka, 1925, geslo: Gustav Fellinger, str. 175.

SEMLIČ RAJH, Z., OMAN, Ž., MLINARIČ, L. 2012, Zdenka Semlič Rajh, Žiga Oman, Lučka Mlinarič, *Maribor: mesto, hiše, ljudje, Stavbna zgodovina starega mestnega jedra med sredina 18. stoletja in letom 1914*, Pokrajinski arhiv Maribor, 2012.

SMILES, S. 1863, Samuel Smiles, *Self-help (1859)*, Boston: Ticknor and Fields, 1863.

SMILES, S. 1889, Samuel Smiles, *Character (1871)*, The Pioneer Press, 1889.

SMILES, S. 2008, Samuel Smiles, *Duty (1875)*, Read Book, 2008.

SMILES, S. 2012, Samuel Smiles, *Thrift (1880)*, Tredition, 2012.

SMILES, S. 2012, Samuel Smiles, *Life and Labour (1887)*, John Murray London, 1931.

STOPAR, I. 1993, Ivan Stopar, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji: med Solčavskim in Kobanskim*, 1993.

SUPPAN, W. 1960, Wolfgang Suppan, *Heinrich Eduard Josef von Lannoy (1787–1853): Leben und Werke*, Akademische Druck und Verlagsanstalt, 1960.

SUPPAN, W. 1963, Wolfgang Suppan, Liszt und die Steiermark, v: *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 1963, str. 301–310.

SUPPAN, W. 1982, Wolfgang Suppan, Musik, v: *Erzherzog Johann von Österreich: Beiträge zur Geschichte seiner Zeit*, Graz, Kulturreferat der Steiermärkischen Landesregierung, 1982, str. 185–189.

SUPPAN, W. 1865, Wolfgang Suppan, Die Musiksammlung des Freiherrn von Lannoy, *Fontes artis musicae*, vol. XII, 1965, str. 9–22.

SUPPAN, W. 2009 (1), Wolfgang Suppan, *Steirisches Musiklexikon*, Graz: Akademische Druck und Verlagsanstalt, 2009, geslo: Anselm Hüttenbrenner, str. 310–312.

SUPPAN, W. 2009 (2), Wolfgang Suppan, Eduard von Lannoy (1787–1853): Komponist, Dirigent, Konzertveranstalter und Gesellschaftskritiker aus dem Umfeld Erzherzog Johanns, v: *Blätter für Heimatkunde* 83/3, 2009, str. 82–88.

ŠPENDAL, M. 2000, Manica Špendal, *Iz mariborske glasbene zgodovine*, Maribor, Obzorje, 2000;

ŠPENDAL, M. 1975, Manica Špendal, *Glasbene predstave na odru mariborskega gledališča od 1785 do 1861*, Obzorje, 1975.

The New Grove Dictionary of Music and Musicians, (ur. Stanley Sadie), New York, Grove, zv. IX, 1995.

The New Grove Dictionary of Music and Musicians, (ur. Stanley Sadie), New York, Grove, zv. X, 1995.

The New Grove Dictionary of Music and Musicians, (ur. Stanley Sadie), New York, Grove, zv. XIX, 1995.

VERBIČ, A. Š. 2004, Andreja Šalamon Verbič, Estetika angleškega krajinskega vrta 18. st., v: *Borec: revija za zgodovino, antropologijo in književnost*, št. 612–616, LVI/2004.

- WEITENSTELDER, H. 1982, Hubert Weitenstelder, Zeitungenlesen im Vormärz: Die Grätzer Zeitung, v: *Erzherzog Johann von Österreich: Beiträge zur Geschichte seiner Zeit*, Graz, Kulturreferat der Steiermärkischen Landesregierung, 1982, str. 261–269.
- WALKER, A. 1987, Alan Walker, *Franz Liszt: The Virtuoso Years: 1811–1847*, Cornell University Press, 1987.
- WALKER, A. 1989, Alan Walker, *Franz Liszt: The Weimar Years: 1848–1861*, Cornell University Press, 1989.
- WALKER, A. 1996, Alan Walker, *Franz Liszt: The Final Years: 1861–1886*, Cornell University Press, 1996.
- WANDRUSZKA, A. 1982, Adam Wandruszka, Eine Kindheit in Florenz und Wien, v: *Erzherzog Johann von Österreich: Beiträge zur Geschichte seiner Zeit*, Band 2, Universitäts-Buchdruckerei Styria, 1982, Graz.
- WOOLF, P. 1988, Penelope Woolf, Symbol of the Second Empire: cultural politics and the Paris Opera House, v: *Denis Cosgrove, Stephen Daniels, The iconography of landscape*, Cambridge University Press, 1988.
- WURZBACH, C. 1856, Constantin Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, Band I, Wien, 1856.
- WURZBACH, C. 1863, Constantin Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, Band X., Wien, 1863.
- WURZBACH, C. 1865, Constantin Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, Band XIV., Wien, 1865.
- WURZBACH, C. 1872, Constantin Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, Band XXIV, Wien, 1872.
- ZWEIG, S. 2008, Stefan Zweig, *Včerajšnji svet*, Mladinska knjiga, 2008.
- ŽARGI, M. 1981, Matija Žargi, *Kositer na Slovenskem*, Narodni muzej Ljubljana, 1981.
- ŽIŽEK, A., CVELFAR, B., MLACOVIC, D., 2003, Aleksander Žižek, Cvelfar Bojan, Mlacovič Dušan, *Zdraviliški dom v Rogaški Slatini*, Zgodovinski arhiv Celje, 2003.
- ŽMAVC BARAN, I., ILICH ŠLEBINGER, Z. 1977, Ivanka Žmavc Baran, Zora Ilich Šlebinger, Bibliografija Slovenik v graškem »Der Aufmerksame« 1812–1842, v: *Časopis za zgodovino in narodopisje: Glazerjev zbornik*, leto 48, št. 1/2 (1977), str. 338–378.

BARON EDUARD DE LANNOY'S (1787–1853) WORLD OF THOUGHT

Summary

In his early youth, Lannoy, who was raised in a bourgeoisie clerk family, followed the Enlightenment thought of Jean Jacques Rousseau, Voltaire and Diderot. Sudden political changes and numerous reforms in the last third of the 18th century enabled the educated bourgeoisie individuals to become part of the clerk elite; by working hard these individuals many times got royal titles. This was the time of a graduate handover of the power and influence from the aristocracy to the bourgeoisie. Eduard participated in the class that took the initiative of progress and his creative path was based on two of the most representative

symbols of the bourgeoisie era: theatre and press. The first one symbolised the world of good and beautiful; the second one stressed the desired freedom and truth.

Eduard de Lannoy began his music era in Graz, where his first music works were staged. On the other hand, influenced by the circle of Ignaz Kollmann, he also published in *Der Aufmerksame*, the cultural supplement of the most read Styria newspaper *Grazer Zeitung*. Lannoy, who was used to living in big cities, moved to Vienna at the end of the 1820s and lived there during the concert seasons. He wrote music reviews, published new works, which were also staged in Vienna. Lannoy regularly wrote for the popular newspaper *Allgemeine Theaterzeitung*, which was the then central newspaper of the Monarchy. In numerous letters, he expressed very positive opinion of the opera singer Karolina Ungher, whereas he had a quite reserved opinion of Jenny Lind. He was very shaken by the Revolutions of 1848, and afterwards, he withdrew from public life. As the unquestionable music authority from the middle of the 19th century, he described his music legacy and his beliefs in the editorial of the first issue of *Neue Wiener Musik Zeitung*, which was published on 1st January 1852, three months before Lannoy's death.

DIE GEDANKENWELT DES BARONS EDUARD VON LANNOY (1787–1853)

Zusammenfassung

Von Lannoy, in einer bürgerlichen Familie von Beamten aufwachsend, nahm sich in früherer Jugend den aufklärerischen Gedankenkreis von Jean-Jacques Rousseau, Voltaire und Diderot zum Vorbild. Rasche politische Veränderungen und zahlreiche Reformen ermöglichten einzelnen ausgebildeten Bürgern im letzten Drittel des 18. Jahrhunderts den Aufstieg zu der Beamtenelite, die es mit fleißiger Arbeit öfters auch bis zu den Adelstiteln schaffte. Es war eine Zeit der allmählichen Macht- und Einflussübergabe aus den Händen des Adels an das Bürgertum. Eduard fühlte sich am besten in der Klasse, die die fortschrittliche Initiative ergriff und dabei lehnte er sich bei seinem Schaffen an die zwei repräsentativsten Symbole der bürgerlichen Ära an: an das Theater und an die Presse. Das erste symbolisierte die Welt des Guten und Schönen, das zweite betonte den Wunsch nach Freiheit und Wahrheit.

Eduard von Lannoy begann seinen Weg zur Musikkunst in Graz/Gräz, wo auch seine ersten Werke aufgeführt wurden. Unter dem Einfluss des Kreises um Ignaz Kollmann publizierte er in *Der Aufmerksame*, der Kulturbeilage der meistgelesenen steirischen Zeitung *Grazer Zeitung*. Von Lannoy, der an das Leben in Großstädten gewohnt war, suchte sich Ende der 1820er ein neues Zuhause in Wien, wo er während der Konzertsaison lebte. Er schrieb Musikkritiken, verfasste neue Werke, die in Wien auch aufgeführt wurden. Regelmäßig schrieb er für die beliebte Zeitung *Allgemeine Theaterzeitung*, die damals zentrale Zeitung der Monarchie. In zahlreichen Briefen schilderte er seine positive Meinung über die Opernsängerin Karolina Ungher, wobei er über Jenny Lind eher zurückhaltende Meinung hatte. Von Lannoy wurde von den Revolutionen von 1848 sehr betroffen und zog sich danach aus dem öffentlichen Leben zurück. Als unbestrittene Musikautorität der Mitte des 19. Jahrhunderts beschrieb er sein Musikerleben und seine Weltanschauung im Editorial der ersten Nummer von *Neue Wiener Musik Zeitung*, die am 1. Januar 1852, drei Monate vor seinem Tod, erschien.